

Mijn paard doet iets verkeerd! (of heb ik het hem niet goed geleerd?)

Een onderzoek naar de mogelijkheden om kennis over het gebruik van behavioristische leertheorie bij training van paarden met ongewenst gedrag door coaching over te brengen aan ruiters die dressuurmatig paarden trainen.

Eva Koning

Afstudeerrapport 2012

Mijn paard doet iets verkeerd! (of heb ik het hem niet goed geleerd?)

Een onderzoek naar de mogelijkheden om kennis over het gebruik van behavioristische leertheorie bij training van paarden met ongewenst gedrag door coaching over te brengen aan ruiters die dressuurmatig paarden trainen.

In dit afstudeerrapport is gestreefd naar juistheid en volledigheid van de aangeboden informatie. De schrijvers noch de opleiding of de organisatie als geheel zijn in geen geval aansprakelijk voor enige directe of indirecte schade welke ontstaat door gebruikmaking van dit rapport.

Studente: Eva Koning 810616001
Studie: Paard&Management, Hogeschool Van Hall Larenstein
Begeleidende docenten: Marcella Dobbelaar
Inge Koenis

Leeuwarden, december 2012

Voorwoord

Voor u ligt het afstudeerrapport dat ik heb opgesteld tijdens mijn afstuderen van de opleiding Diermanagement aan Hogeschool Van Hall Larenstein. In dit rapport beschrijf ik hoe een coach gebruik kan maken van een coachingstraject om aan ruiters kennis over te brengen over toepassing van behavioristische leertheorie bij training van paarden die ongewenst gedrag vertonen. Mijn interesse voor dit onderwerp is ontstaan doordat ik zelf verschillende paarden trainde die gedrag vertoonden dat wij, de mens, ongewenst vinden. Mijn ideeën over het (her)trainen van paarden met dergelijk gedrag bleek vaak erg af te wijken van 'de norm'. Ik werd de 'paardenfluisteraar' of 'het meisje dat natural horsemanship doet' genoemd terwijl ik mij nooit verdiept heb in dergelijke technieken, maar wel wist dat het niet was wat ik toepaste tijdens training. Door het volgen van de minor 'Animal Welfare and Quality Management' en de major 'Paard en Management' tijdens de studie Diermanagement kwam ik erachter dat mijn ideeën toch niet zo 'abnormaal' waren. Ik bleek (onbewust) veel technieken toe te passen die ik kende uit de psychologie, een ander interessegebied van mij. Maar ik kon nog steeds niet precies zeggen hoe een paard met ongewenst gedrag dan wel getraind moest worden. Vandaar dat ik dit onderwerp heb gekozen om te onderzoeken tijdens mijn afstuderen. Uiteindelijk zal ik zelf de informatie uit dit document gaan gebruiken om de genoemde coaching aan te bieden.

Het onderzoek en schrijven van dit rapport zou niet mogelijk zijn geweest zonder de hulp van verschillende mensen. Ik wil graag iedereen bedanken die mij, op welke manier dan ook, gesteund en geholpen heeft tijdens dit proces. De volgende mensen wil graag met name bedanken:

Ten eerste mijn begeleidende docenten, Marcella Dobbelaar en Inge Koenis, voor de feedback op mijn onderzoek en documenten. Dankzij hun hulp heb ik een duidelijke richting voor het onderzoek kunnen kiezen en ben ik uiteindelijk in staat geweest dit rapport te schrijven.

Daarnaast wil ik Gerrit de Jong, major coördinator van Paard en Management, bedanken voor zijn steun en aanmoedigen tijdens mijn studie.

Ook wil ik de deskundigen bedanken die zo vriendelijk zijn geweest om mijn digitale vragenlijst uitgebreid in te vullen (tijdens de zomervakantie!).

Tenslotte wil ik Jan Willem Wijers en Andrea Pagani bedanken voor hun ondersteuning. Tot Jan Willem kon ik mij wenden met vragen over vertalingen van hippische termen en vragen over reguliere paardrijinstructie en training. Andrea heeft mij gemotiveerd om elke dag weer aan het werk te gaan met het onderzoek, vooral als de revalidatie van mijn gebroken enkel ervoor zorgde dat ik liever niets deed...

Eva Koning
Leeuwarden, oktober 2012

Samenvatting

Veel ruiters en trainers van paarden blijken kennis te missen om paarden juist te trainen. Men heeft onder andere een gebrek aan kennis over het toepassen van behavioristische leertheorie bij training van paarden of deze kennis wordt onjuist toegepast. Het gebrek aan of onjuist gebruik van deze kennis kan leiden tot verwarring en/of pijn bij het paard. Dit kan leiden tot ongewenste gedragingen, gedrag van het paard dat de mens ongewenst vindt. Ongewenste gedragingen kunnen uiteindelijk zelfs leiden tot de slacht van het paard. Uit het onderzoek bleek dat er wel kennis is over het toepassen van behavioristische leertheorie bij training van paarden, maar dat deze vaak niet toegankelijk is of niet (juist) toegepast wordt door ruiters en trainers.

Het doel van dit onderzoek was inzicht krijgen in een methode om kennis over het toepassen van behavioristische leertheorie bij training van paarden via coaching over te brengen aan ruiters die hulp willen bij het voorkomen en/of oplossen van ongewenst gedrag van hun paard tijdens dressuurmatige training onder het zadel en om een format te ontwikkelen voor deze kennis overdracht.

Het onderzoek bestond grotendeels uit literatuuronderzoek. Daarnaast zijn een aantal Nederlandse deskundigen gevraagd om een digitale vragenlijst in te vullen over de hulp die zij aanbieden bij het hertrainen van paarden die ongewenst gedrag vertonen. De antwoorden van deze deskundigen zijn ter controle en ondersteuning van de gevonden literatuur gebruikt. De drie deskundigen die mee hebben gewerkt gaven geen informatie die afweek van de literatuur.

Uit de gevonden literatuur blijkt dat een coach gebruik kan maken van een coachingstraject om cliënten (ruiters die hulp hebben gevraagd) kennis over te brengen en deze kennis direct onder begeleiding te laten toepassen in training van het paard dat ongewenst gedrag vertoont. Er is een casus opgesteld om het coachingstraject te verduidelijken. Deze casus wordt ondersteund door gevonden informatie over coaching en standaarddocumenten die zijn opgesteld om te gebruiken tijdens het traject. Verder staat in dit rapport een overzicht van de gevonden literatuur over het gebruik van behavioristische leertheorie bij de training van paarden. Ook zijn de vijf meest voorkomende ongewenste gedragingen onder het zadel bij dressuurmatige training zijn vastgesteld, namelijk niet vertragen/stoppen, slaan/schudden met het hoofd, bokken, steigeren en ervandoor gaan/vluchten en er is een overzicht gemaakt van de oorzaken van ongewenst gedrag. Deze informatie kan een coach ter ondersteuning van het coachingstraject gebruiken.

Dit rapport kan niet gezien worden als een kant en klare handleiding voor iedereen met interesse om ongewenst gedrag van paarden te hertrainen. Voor het hertrainen en/of coachen is naast kennis van het toepassen van behavioristische leertheorie bij training van paarden kennis over onder andere de anatomie, het gedrag, voeding en gezondheid van paarden nodig. Daarnaast heeft een coach kennis over reguliere paardrijinstructie nodig en ook vaardigheden om kennis over te brengen en om een coachingsplan op te stellen en uit te voeren. Toekomstige wetenschappelijk onderzoeken zullen nieuwe informatie opleveren die van invloed zijn op de informatie in dit rapport. Toekomstige ervaringen van een coach die met het coachingstraject werkt zijn daarnaast ook van invloed op de informatie die dit rapport bevat.

Trefwoorden: coaching; kennisoverdracht; leertheorie; ongewenst gedrag; paard; trainen

Abstract

Many riders and trainers of horses seem to lack knowledge of training a horse properly. This includes a lack of knowledge about the application of behaviorist learning theory to training horses or this knowledge is applied incorrectly. The lack of or improper use of this knowledge can lead to confusion and / or pain in the horse. This can lead to unwanted behavior, behavior of the horse that man finds undesirable. Unwanted behaviors can ultimately lead to the slaughter of horses. The investigation showed that there is knowledge about the application of behaviorist learning theory to training horses, but this is often not accessible or not (correctly) used by riders and trainers.

The purpose of this study was to gain insight into a method that can be used to transfer knowledge about the application of behaviorist learning theory to training horses through coaching across to riders who want help in preventing and / or resolving unwanted behaviour of their horse during dressage training under the saddle, and to develop a format for this transfer of knowledge.

The research consisted largely of literature. In addition, a number of Dutch experts are asked to fill in a digital questionnaire about the help they offer to the retraining of horses that show unwanted behavior. The responses of these experts were used to control and support the literature that was found. The three experts who answered gave no information that was different from the literature.

From the literature found occurs that a coach can use a coachingprogramme to transfer knowledge to clients (riders who have asked for help) and guide the client to use this knowledge directly in training the horse that misbehaves. There is a case study designed to clarify the coachingprogramme. This case is supported by information found on coaching and standard documents that were prepared for use during the programme. Furthermore, this report gives a review of the literature found on the use of behaviourist learning theory in the training of horses. Also, the five most common undesirable behaviors under saddle in dressage training were set, namely; the horse does not slow down / stop, tosses / shakes head, bucks, rears and runs off / flights and an overview of the causes of unwanted behaviour is given. A coach can use this information in support of the coachingprogramme.

This report cannot be seen as a ready guide for anyone with an interest in retraining horses with unwanted behaviour. For retraining and / or coaching, in addition to knowledge of the application of behaviorist learning theory to training horses is further knowledge necessary including anatomy, behavior, nutrition and health of horses. In addition, a coach should have knowledge about regular horseriding instruction and needs skills for transferring knowledge and skills for creating a coaching plan and the execution of this plan. Future scientific studies will provide new information that affect the information in this report. Future experience of a coach who works with the coachingprogramme will also affect the information this report contains.

Keywords: *coaching; delegation of knowledge; learning theory; unwanted behaviour; horse; training*

Inhoudsopgave

Inleiding.....	7
1. Materiaal en methode	11
1.1. Zoekplan.....	11
1.2 Dataverzameling en -analyse per onderzoeksvraag	13
2. Resultaten.....	15
2.1 Behavioristische leertheorie en toepassing bij training van paarden.....	15
2.2 Ongewenste gedragingen onder het zadel (tijdens dressuurmatige training)	20
2.2.1 Vijf meest voorkomende ongewenste gedragingen onder het zadel (tijdens dressuurmatige training)	21
2.2.2 Oorzaken voor ongewenst gedrag onder het zadel (tijdens dressuurmatige training)	22
2.3 Hertrainen van paarden tijdens een coachingstraject	26
3. Discussie	37
4. Conclusie	39
Bronnenlijst.....	40

Bijlage I - Vragenlijst

Bijlage II - Standaard documenten bij coachingstraject

Inleiding

Probleembeschrijving

In Nederland worden paarden door ruiters en trainers¹ (zie begrippen aan einde van inleiding) getraind² op verschillende niveaus, van beginners tot Grand Prix. Er blijkt veel onwetendheid te zijn over de juiste manier van trainen van paarden (Hausberger et al., 2008; McGreevy & McLean, 2010; Raad van Dierenaangelegenheden [RAD], 2003). De meeste mensen weten bijvoorbeeld niet hoe een paard leert en dus niet hoe een paard efficiënt getraind kan worden (van Dierendonck, 2012). Verschillende onderzoekers geven aan dat kennis over (behavioristische) leertheorie³ op korte termijn kan zorgen voor efficiëntere training van paarden, omdat het inzicht geeft in het leren en in elke wijze van trainen van paarden (McGreevy & McLean, 2010; Sectorraad Paard [SRP], 2009; van Dierendonck, 2012). Gebrek aan kennis over behavioristische leertheorie of onjuiste toepassing van deze kennis kan er toe leiden dat een paard verward raakt of pijn krijgt tijdens de training. Verwarring ontstaat vaak doordat de ruiter tegenstrijdige, gelijktijdige of te grote signalen⁴ geeft via teugel- en beendruk. Deze druk kan ook voor pijn zorgen bij het paard. Pijn kan daarnaast ontstaan door gebruik van bijvoorbeeld een slecht passend zadel of een verkeerd bit. Verwarring en pijn kan leiden tot angst bij het paard, omdat het een onprettige situatie niet kan ontwijken of er niet aan kan ontsnappen. Om de verwarring, pijn en/of angst te voor- of ontkomen zal het paard verschillende gedragingen gaan uitproberen. Dit uitproberen van verschillende gedragingen is een natuurlijke reactie van paarden op een nieuwe situatie of een nieuw signaal. Ze vertonen het ook als het om een prettige situatie of prikkel⁵ gaat. Het paard zal het uitproberen van gedragingen vaak beginnen met gedrag dat de ruiter als weerstand ziet (bijvoorbeeld hoofdschudden of het bit vasthouden). Als dit het paard geen verlossing geeft zal het paard daarna gevaarlijk gedrag gaan uitproberen (bijvoorbeeld bokken en steigeren). Bij deze gevaarlijke gedragingen wordt de ruiter uit evenwicht gebracht of zelfs afgegooid, waardoor hij/zij de teugel- of beendruk weghaalt of verandert. Dit verwijderen of veranderen van druk is voor het paard een beloning. De belonende werking zorgt ervoor dat het paard het gedrag dat (uiteindelijk) tot deze beloning heeft geleid zal onthouden en herhalen in vergelijkbare situaties. Vooral angst zal er voor zorgen dat het paard in één keer een bevestigd verband legt tussen een situatie en de gedragsreactie die voor de verlossing geeft. Dergelijk ongewenst gedrag⁷ kan na verloop van tijd een ritueel of gewoonte worden voor het paard, het vertoont het zonder dat er op dat moment een duidelijke aanleiding voor is. Hockenhull & Creighton (2012) hebben naar aanleiding van een onderzoek dat zij uitvoerden (naar het ongewenste gedrag dat paarden die recreatief gereden worden in de UK tijdens één week vertonen onder het zadel) de ongewenste gedragingen verdeeld in verschillende categorieën, namelijk 'niet langzamer gaan/weerstand', 'ongemak' en 'extreem conflict'. (Hockenhull & Creighton, 2012; McGreevy, 2004; McGreevy & McLean, 2005, 2010)

De ruiter of trainer van het paard legt de schuld van het ongewenste gedrag, uit onwetendheid, bij het paard en niet bij zichzelf, terwijl ze het gedrag vaak (onbewust) zelf aan het paard geleerd hebben (McGreevy & McLean, 2010; van Dierendonck, 2012). Omdat ongewenste gedrag vaak (potentieel) gevaarlijk is voor paard en mens, kan het ongewenste gedrag uiteindelijk zelfs leiden tot de slacht van het paard (Hausberger et al., 2008; McGreevy & McLean, 2010; RAD, 2003). Uit onderzoek van Normando et al. (2011) blijkt dat ongewenst gedrag vaker voorkomt bij paarden die (voornamelijk) dressuurmatig getraind worden dan bij paarden die op een andere manier getraind worden. De onderzoekers denken dat het vele (continue) contact tussen het been en/of de hand van de ruiter met het lijf en de mond van het paard bij de dressuurmatige rijstijl een verklaring zou kunnen zijn voor het vaker voorkomen van ongewenst gedrag.

Gebrek aan kennis lijkt te ontstaan en/of wordt in stand gehouden doordat (nieuwe) wetenschappelijke kennis niet goed verspreid wordt (McGreevy & McLean, 2010). De kennis is er wel, er zijn de laatste jaren verschillende onderzoeken gedaan en boeken en artikelen gepubliceerd over het leren en efficiënt trainen van paarden door gebruik van kennis over (behavioristische) leertheorie (McGreevy & McLean, 2010). Maar deze publicaties zijn vaak (nog) niet bereikbaar of begrijpelijk voor de gemiddelde ruiter, paardentrainer of instructeur (McGreevy & McLean, 2010). Uit onderzoek van van Wijk-Jansen et al. (2009) blijkt dat als de kennis wel bereikbaar is deze niet automatisch wordt aangeboden aan iedere ruiter of trainer en dat niet iedere ruiter of trainer de kennis automatisch toepast.

Uit het bovenstaande blijkt dat het probleem is dat kennis die er is over het toepassen van behavioristische leertheorie bij de training van paarden nog niet of nauwelijks toegankelijk is en nog niet of nauwelijks wordt toegepast door ruiters die paarden trainen, wat kan leiden tot ongewenste gedragingen van het paard tijdens training onder het zadel en uiteindelijk tot verminderd welzijn of slacht van het paard.

Verspreiding van kennis over behavioristische leertheorie zou de oplossing kunnen zijn om de problemen van ongewenst gedrag tijdens training en de gevolgen hiervan op te lossen (SRP, 2009; 2012). De SRP (2009) heeft het verspreiden van kennis over (behavioristische) leertheorie als aandachtspunt genoemd in het Plan van Aanpak [PvA] 'Welzijn in de sector Paardenhouderij' dat het voor de overheid heeft opgesteld om de aantasting van het welzijn van het gehouden paard in Nederland te verminderen. Naast het verspreiden van de kennis moet er ook voor gezorgd worden dat de ruiters de kennis gaan toepassen in de training (Van Wijk-Jansen et al., 2009). Het RAD (2003) heeft aangegeven dat vergroting van kennis bij ruiters en trainers onder andere door educatie bereikt kan worden, waarbij ook geleerd wordt hoe de kennis toegepast kan worden. De educatie van ruiters vindt nu grotendeels plaats via paardrijinstructie (Van Wijk-Jansen et al., 2009). Paardrijinstructie is voornamelijk gericht op het verbeteren van de prestaties van de ruiter en niet zo zeer op het functioneren van het paard (Lincoln, 2008). Bij coaching⁷ wordt er daarentegen juist zowel aandacht besteed aan het functioneren en verbeteren van de vaardigheden van de ruiter als van het paard (Lincoln, 2008).

Doelstelling en product

De doelstelling van dit onderzoek is: het ontwikkelen van een format⁸, met kennis en standaarddocumenten over behavioristische leertheorie en het toepassen hiervan bij dressuurmatige training van paarden, voor coaching van ruiters die hulp willen bij het voorkomen en/of oplossen van ongewenst gedrag van hun paard tijdens dressuurmatige training onder het zadel.

Onderzoeksvragen

Naar aanleiding van het probleem is de volgende hoofdvraag opgesteld:

Op welke manier kan een coach toegepaste wetenschappelijke kennis over het gebruik van behavioristische leertheorie bij training van paarden overbrengen aan ruiters die hulp willen bij het voorkomen en/of oplossen van ongewenst gedrag tijdens dressuurmatige training onder het zadel?

Uit deze hoofdvraag volgen onderstaande subvragen:

- 1- Welke informatie over het gebruik van behavioristische leertheorie bij training van paarden is er in de literatuur te vinden?
- 2- Wat zijn de vijf meest voorkomende ongewenste gedragingen van paarden tijdens dressuurmatige training onder het zadel?

- 3- Wat zijn de oorzaken van deze vijf ongewenste gedragingen van paarden tijdens dressuurmatige training onder het zadel?
- 4- Hoe kan kennis over het gebruik van behavioristische leertheorie bij training van paarden toegepast worden om paarden die de meest voorkomende ongewenste gedragingen vertonen te hertrainen?
- 5- Op welke manier en via welke methode kan kennis over het gebruik en toepassen van behavioristische leertheorie bij dressuurmatige training van paarden die ongewenst gedrag vertonen onder het zadel via coaching worden overgebracht aan ruiters.

Leeswijzer

In hoofdstuk 1 staat de methode waarop het onderzoek is uitgevoerd beschreven. De manier waarop data is verzameld, geanalyseerd en verwerkt wordt in dit hoofdstuk per onderzoeksvraag toegelicht.

In hoofdstuk 2 staan de resultaten van het onderzoek.

In hoofdstuk 3 staan de discussiepunten met betrekking tot de uitvoering van het onderzoek.

In hoofdstuk 4 staat de conclusie van dit onderzoek waarin de antwoorden op de onderzoeksvragen worden besproken.

Begrippen

1- Ruiter en trainer: de termen ‘ruiter’ en ‘trainer’ worden in dit rapport voor zowel mannelijk als vrouwelijke berijders/trainers gebruikt. De term ‘trainer’ wordt in dit rapport gebruikt om de mens die bewuste signalen aan een paard geeft om gedragsveranderingen te verkrijgen. Dit kan dus ook een ruiter zijn.

2- Training (trainen): “Het opzettelijk wijzigen van de frequentie en/of intensiteit van specifieke gedragsreacties. Deze wijzigingen kunnen bereikt worden door verschillende middelen, zoals positieve of negatieve bekrachtiging en/of straffen.” Training is leren door sturing van de mens. (McGreevy & McLean, 2005)

Het trainen van paarden is gericht op het africhten, een onbeleerd paard opleiden tot een paard dat een bepaald niveau van oefeningen beheerst, of een paard opleiden tot een hoger niveau (Lincoln, 2008).

3- Behavioristische leertheorie: psychologische theorie over de manier waarop mensen en dieren leren. Het is de enige psychologische leertheorie die gebruikt wordt om het gedrag en leren van dieren te bestuderen. Het geeft inzicht in hoe iets geleerd kan worden en hoe prikkels gebruikt kunnen worden om een iets aan te leren. Bij het behaviorisme wordt leren verklaard door waarneembare gedragsveranderingen, er wordt gekeken naar waarneembare prikkels en reacties. Het geeft duidelijke richtlijnen en trainingsprotocollen om op een juiste manier te trainen en om gedrag te veranderen. (Gray, 1999; McGreevy & McLean, 2010; Open Universiteit, 2012)

In de onderzochte literatuur wordt vaak alleen maar ‘leertheorie’ genoemd, alsof er maar één leertheorie bestaat. Omdat uit de beschrijving altijd verwezen wordt theorieën en methoden die tot de behavioristische leertheorie behoren wordt in dit rapport de term behavioristische leertheorie gebruikt.

4- Signaal: term die in dit rapport gebruikt wordt voor een stimulans die bewust door de mens gebruikt wordt om een reactie te verkrijgen.

5- Prikkel: term die in dit rapport gebruikt wordt voor een (natuurlijke) stimulans (stimulus) uit de omgeving (dit kan ook een onbewust signaal van de mens zijn)

6- Ongewenst gedrag: term die in dit rapport gebruikt wordt voor gedrag dat in de training door het paard geuit wordt en niet voor stereotypische gedragingen van het paard (waarvoor dezelfde term ook vaak gebruikt wordt). Ongewenst gedrag is gedrag van het paard dat de mens niet gewenst vindt. Niet gevaarlijk ongewenst gedrag is bijvoorbeeld het niet goed reageren op teugel- of beenhulpen of op het bit hangen. Ongewenste gedragingen tijdens training die gevaarlijk kunnen zijn voor mens en paard zijn onder andere steigeren (tijdens opstijgen/tijdens rijden), bokken en ervandoor gaan zijn. (McGreevy & McLean, 2005)

7- Coaching: begeleiding van een combinatie van ruiter en paard, waarbij zowel aandacht wordt besteed aan het functioneren en verbeteren van de vaardigheden van de ruiter als van het paard (Lincoln, 2008).

8- Format: met deze term wordt een verzameldocument bedoeld dat bestaat uit informatie (bijvoorbeeld verwerkt in overzichten of schema's) of standaarddocumenten. Het kan bijvoorbeeld gebruikt worden als een opzet voor uitwerking in een handboek dat gebruikt kan worden voor coaching.

1. Materiaal en methode

In dit hoofdstuk staat beschreven op welke manieren data zijn verzameld en verwerkt. De data is verzameld via literatuuronderzoek en een digitale vragenlijst die ter inventarisatie in de voorbereidende fase van dit onderzoek is ingevuld door Nederlandse deskundigen van ongewenst gedrag bij paarden. Deze vragenlijst is te vinden in bijlage I van dit rapport. Bij het literatuuronderzoek is gebruik gemaakt van een van te voren opgesteld zoekplan om literatuur te vinden. In dit zoekplan staan de methoden die gebruikt zijn voor het vinden, beoordelen/selecteren en selectief lezen van literatuur. Het zoekplan staat in paragraaf 1.1. In paragraaf 1.2 staat per onderzoeksvraag beschreven hoe de data is verzameld en geanalyseerd.

1.1. Zoekplan

Vinden, beoordelen, selecteren van literatuur

Hoe de literatuur gevonden, beoordeeld en geselecteerd is staat stap voor stap beschreven in tabel 1. De activiteiten die in dit stappenplan staan worden in de toelichting van de tabel besproken. Ook de methode en selectiecriteria die gebruikt werden bij dit vinden, beoordelen en selecteren staan vermeld in tabel 1 en worden besproken in de toelichting.

Tabel 1. Het verloop van het vinden van literatuur stap voor stap beschreven.

Stap	Activiteit	Met behulp van?
1	Bronnen uit voorstel beoordelen en noteren in literatuurlijst	- sneeuwbal methode - steekwoorden
2	Genoteerde bronnen opzoeken	- wetenschappelijke zoekmachines - mediatheek/eigen collectie
3	Bronnen uit deze literatuur beoordelen en noteren in literatuurlijst	- sneeuwbal methode - steekwoorden
4	Herhalen stap 2 en 3 tot er niet meer nieuwe relevante literatuur gevonden wordt	
5	Gevonden auteurs beoordelen en eventueel meer werk van hen zoeken	- literatuurlijst
6	Gevonden steekwoorden beoordelen en eventueel huidige steekwoorden aanvullen	- literatuurlijst
7	Combinaties van steekwoorden gebruiken voor zoeken op internet	- wetenschappelijke zoekmachines
8	Gevonden bronnen beoordelen en noteren in literatuurlijst en ook de bronnen uit de bronnenlijsten opnieuw beoordelen en noteren	- sneeuwbal methode - steekwoorden
9	Herhalen stap 2 en 3 tot er niet meer nieuwe relevante literatuur gevonden wordt	
10	Overgaan tot selectief lezen van de gevonden literatuur	

Toelichting tabel 1

Literatuur is gevonden met behulp van de sneeuwbal methode. Hierbij worden referenties in bronnenlijsten telkens beoordeeld op relevantie (Baarde & de Goede, 2006; Sonderen, 2002). Voor het beoordelen is gebruik gemaakt van verschillende selectiecriteria, zowel technische als inhoudelijke. Technische selectiecriteria waren de vindplaats van de bronnen van informatie (zoals internet, boeken, wetenschappelijke artikelen, rapporten en proefschriften), de taal waarin de literatuur gepubliceerd is en of de publicaties wetenschappelijk waren of niet (bij voorkeur werden alleen wetenschappelijk publicaties gebruikt) (Sonderen, 2002). Voor de inhoudelijke selectie (of de literatuur past bij het onderzoek) werd bij het zoeken gebruik gemaakt van steekwoorden (Sonderen, 2002). Dit onderzoek is begonnen bij het beoordelen van de bronnen die voor het schrijven van de inleiding zijn gebruikt. De beoordeling werd gedaan door na te gaan of de titel van een publicatie combinaties van steekwoorden bevat die voor het onderzoek zijn opgesteld (de combinaties van de (afleidingen van) steekwoorden staan in tabel 2 staan vermeld en een uitleg over de steekwoorden staat in de toelichting bij tabel 2). Bronnen die relevant leken zijn op een literatuurlijst genoteerd voor verder onderzoek en dit beoordelen van bronnenlijsten is herhaald tot er geen nieuwe resultaten meer gevonden werden (Baarde & de Goede, 2006;

Sonderen, 2002). In de literatuurlijst werden de bronnen genoteerd door middel van een bibliografische notitie. Dit houdt in dat de auteur(s), het jaar van uitgave, de titel (letterlijk overgenomen) inclusief een eventuele ondertitel en de naam en plaats van de uitgever genoteerd werden (de Brabander & Simoens, 2007). Van de bronnen die op het internet gevonden zijn is ook de link genoteerd (door middel van kopiëren en plakken van de link uit de adresbalk) (Sonderen, 2002). Van auteurs die vaak genoemd werden is meer literatuur gezocht, omdat zij waarschijnlijk een deskundige zijn op het gebied waarin literatuur gezocht werd (Sonderen, 2002). Naast het zoeken met de sneeuwbal methode is ook gebruikt gemaakt van wetenschappelijke zoekmachines om met behulp van de combinaties van steekwoorden meer literatuur te vinden op het internet. Hiervoor zijn 'Global Search' (waarin onder andere de (online) bibliotheek van de Universiteit Wageningen is opgenomen) en 'Google Scholar' gebruikt. Omdat er meestal vele websites gevonden worden bij het intoetsen van een zoekopdracht is er voor gekozen om telkens de eerste 30 gevonden websites te beoordelen (Stichting IHOL, 2011). De publicaties die uit de bronnenlijsten naar voren kwamen werden ook voornamelijk via deze wetenschappelijke zoekmachines gezocht, al waren sommige publicaties in boeken of tijdschriften te vinden. Nadat er geen relevante literatuur meer werd gevonden is overgegaan tot het selectief lezen van de literatuur die op de literatuurlijst is genoteerd. Dit staat na de toelichting op tabel 2 beschreven.

Tabel 2. Steekwoorden per onderzoeksvraag in Nederlands, Engels en Duits.

Steekwoord	Afgeleide woorden	Onderzoeksvraag
Coaching	Coachen (<i>to coach</i>), coaching	5
Kennisoverdracht (delegation of knowledge; wissensvermittlung)	Informatie overbrengen (information transfer; informationen)	5
Leertheorie (<i>learning theorie</i> ; <i>lerntheorie</i>)	Behaviorisme (<i>behaviorism</i> ; <i>behaviorismus</i>), leren (<i>learning</i> ; <i>lernen/lehren</i>), conditionering (<i>conditioning</i> ; <i>konditionierung</i>), bekrachtiging (<i>reinforcement</i> ; <i>befestigung</i>)	1, 4 en 5
(Ongewenst) gedrag (<i>unwanted behaviour</i> ; <i>unerwünschtes Verhalten</i>)	Probleem gedrag (<i>abnormal/problem behaviour</i> ; <i>problem Verhalten</i>)	1, 2, 3, 4 en 5
Paard (<i>horse</i> ; <i>pferd</i>)	(<i>Equine</i>)	1, 2, 3, 4 en 5
Training (<i>dressieren</i> , <i>abrichten</i>)	Trainen (<i>to train</i>), (paard)rijden ((<i>horse</i>) <i>riding</i> ; (<i>pferd</i>) <i>reiten</i>)	1, 2, 3, 4 en 5

Toelichting tabel 2

Vanuit trefwoorden uit de inleiding zijn in eerste instantie de steekwoorden vastgesteld, in de loop van het onderzoek zijn de steekwoorden, waar nodig, aangevuld. Er zijn combinaties van de (afleidingen van) steekwoorden gebruikt om het onderzoek niet oneindig breed te maken (bijvoorbeeld: de woorden 'paard', 'training' en 'leertheorie' werden in de titel van de bron genoemd en daarom werd de bron opgezocht). Er zijn ook afleidingen van de steekwoorden gebruikt, omdat deze soms wel resultaten opleveren terwijl het steekwoord dat zelf niet doet (bijvoorbeeld van het woord 'leertheorie' kan 'behaviorisme' worden afgeleid, omdat het behaviorisme de leertheorie is die onderzocht werd). De Engelse vertaling staat tussen haakjes achter het steekwoord, omdat internationaal gepubliceerde wetenschappelijk onderzoeken hoofdzakelijk in het Engels worden gepubliceerd (Commissie Nederlands als wetenschapstaal, 2003). Alle landen waar Engels als eerste/officialle taal gebruikt wordt, zoals de Verenigde Staten van Amerika en Australië, vallen onder het Engels (J.W. Wijers, persoonlijk communicatie, 29 juni, 2012). Daarnaast staat ook de Duitse vertaling tussenhaakjes, omdat Duitsland het belangrijkste paardenland is binnen Europa (Bouwman, 2004) en samen met Nederland als een koploper in de paardensport en -houderij kan worden gezien (Holland National Horse Foundation [HNHF], 2012). Als het woord in het Engels of Duits hetzelfde is als in het Nederlands wordt dit niet tussen haakjes gezet.

Selectief lezen van de literatuur

De publicaties die in de literatuurlijst genoteerd waren zijn selectief gelezen. Volledig doorlezen van elke gevonden publicatie zou te veel tijd in beslag nemen, vandaar dat ze zijn 'doorgebladerd'. De inleiding (met probleemstelling), de conclusie en samenvatting geven over het algemeen voldoende informatie om te beoordelen of de publicatie daadwerkelijk past binnen het onderzoek (de Brabander & Simoens, 2007). De publicaties die binnen het onderzoek pasten zijn helemaal doorgenomen, bestudeerd en verwerkt in informatieve teksten. Deze informatieve teksten zijn gebruikt om de onderzoeksvragen te beantwoorden, de resultaten zijn terug te vinden in hoofdstuk 2.

1.2 Dataverzameling en -analyse per onderzoeksvraag

1- Welke informatie over het gebruik van behavioristische leertheorie bij training van paarden is er in de literatuur te vinden?

Zoals aangegeven in de probleemstelling zijn er (wetenschappelijke) publicaties over het gebruik van behavioristische leertheorie in training van paarden. Voor dit onderzoek zijn deze publicaties onderzocht en gebruikt om de onderzoeksvragen te beantwoorden. Omdat ongewenst gedrag vaker voorkomt bij paarden die (voornamelijk) dressuurmatig worden getraind, zal in dit onderzoek worden gekeken naar de toepassing van kennis over behavioristische leertheorie tijdens dressuurmatige training van paarden. De wijze waarop literatuur over het gebruik van behavioristische leertheorie bij training van paarden is gevonden staat vermeld in paragraaf 1.1. In totaal zijn 31 relevante publicaties gevonden, die vermeld staan in de bronnenlijst van dit rapport. Relevante informatie uit deze publicaties is verwerkt om de onderzoeksvraag te beantwoorden en het resultaat hiervan staat in paragraaf 2.1.

2- Wat zijn de vijf meest voorkomende ongewenste gedragingen van paarden tijdens dressuurmatige training onder het zadel?

Om dit onderzoek overzichtelijk en haalbaar te houden is onderzocht wat de vijf meest voorkomende ongewenste gedragingen tijdens training onder het zadel zijn. Om deze vraag te kunnen beantwoorden is gekeken naar literatuur over ongewenst gedrag van paarden tijdens training onder het zadel. Hoe deze literatuur gevonden is staat vermeld in paragraaf 1.1. In totaal zijn er 20 relevante publicaties gevonden over dit onderwerp, waarvan 13 bij het onderzoek voor onderzoeksvraag 1 waren gevonden. In 5 van deze gevonden publicaties worden verschillende ongewenste gedragingen genoemd. Deze ongewenste gedragingen zijn genoteerd in een tabel (tabel 3 in paragraaf 2.2).

Daarnaast is er gebruik gemaakt van data die uit digitale vragenlijst verkregen zijn die ter inventarisatie in de voorbereidende fase van dit onderzoek is gehouden onder Nederlandse deskundigen van ongewenst gedrag bij paarden. Deze vragenlijst is in bijlage I uitgewerkt. De vragenlijst was opgesteld om te achterhalen of (behavioristische) leertheorie in Nederland al gebruikt wordt door deskundigen die consulten/cursussen/training/instructie aanbieden om ongewenst gedrag bij paarden te veranderen. Het PvA dat door de SRP is opgesteld is gericht op de paardenhouder in Nederland. Of er in andere landen ook een gebrek aan kennis is over het gebruik van leertheorie in training van paarden kan daar niet uit afgeleid worden. Vandaar dat er gezocht is naar deskundigen die in Nederland werken.

Deze deskundigen zijn via het internet gevonden, waarbij gebruik is gemaakt van een aantal (combinaties van) steekwoorden (deskundige; ongewenst/probleem(gedrag); paard; training). De eerste 30 gevonden websites zijn per combinatie van steekwoorden beoordeeld (Stichting IHOL, 2011). Websites die relevant leken zijn selectief gelezen, waarbij gekeken is naar de opleiding(en) en werkwijze van de deskundige. Er is gekeken of de deskundige een gerichte opleiding heeft gevolgd en of het gaat om consulten of iets dergelijks aanbieden voor paarden die ongewenst gedrag vertonen onder het zadel. De deskundigen die via deze zoekstrategie zijn gevonden zijn per e-mail benaderd en gevraagd een algemene vragenlijst in te vullen. De vragen gingen over het voorkomen van ongewenst gedrag, het gebruik van leertheorie in training van paarden en de mening van de deskundigen over het aanbieden van training en kennis van leertheorie. De vragen zijn gebaseerd op de informatie die in de inleiding is gegeven. De antwoorden op de vraag 1a tot en met 1c zijn meegenomen in tabel 3 met ongewenste gedragingen, vermeld in paragraaf 2.2.

Er zijn in totaal vijf deskundigen benaderd, waarvan drie de vragenlijst hebben beantwoord. Eén van de benaderde deskundigen kon wegens tijdsgebrek niet meewerken, de andere

deskundige heeft geen enkele reactie gegeven. In bijlage I staat een korte anonieme beschrijving van de deskundige per ingevulde vragenlijst. In paragraaf 2.2 staan de vijf meest voorkomende ongewenste gedragingen onder het zadel opgesomd en in subparagraaf 2.2.1 wordt een korte beschrijving gegeven van het gedrag.

3- Wat zijn de oorzaken van deze vijf ongewenste gedragingen van paarden tijdens dressuurmatige training onder het zadel?

Er is onderzocht wat de oorzaken zijn van ongewenste gedragingen en welke oorzaken er specifiek zijn voor deze vijf ongewenste gedragingen. Om deze vraag te beantwoorden is de literatuur gebruikt die voor het beantwoorden van vraag 1 en 2 is gevonden. Verder is gekeken naar de antwoorden van de deskundigen op vraag 2 uit de vragenlijst die ter inventarisatie is verstuurd (zie bijlage I). In subparagraaf 2.2.2 staat het resultaat van dit onderzoek verwerkt in een informatieve tekst.

4- Hoe kan kennis over het gebruik van behavioristische leertheorie bij training van paarden toegepast worden om paarden die de meest voorkomende ongewenste gedragingen vertonen te hertrainen?

Er is onderzocht hoe men een paard dat deze meest ongewenste gedragingen vertoont kan hertrainen door de kennis over het gebruik van behavioristische leertheorie in de training van het paard toe te passen. Ook voor deze vraag is de literatuur gebruikt die bij het onderzoeken van vraag 1 en 2 gevonden is. De antwoorden van de deskundigen op de vragen 3 en 4 uit de vragenlijst (zie bijlage I) zijn ook opgenomen in het resultaat dat staat uitgewerkt in een informatieve tekst en een casus in paragraaf 2.3.

5- Op welke manier en via welk proces kan kennis over het gebruik en toepassen van behavioristische leertheorie bij dressuurmatige training van paarden die ongewenst gedrag vertonen onder het zadel via coaching worden overgebracht aan ruiters.

Om de kennis te verspreiden is gekeken hoe het overgebracht kan worden aan ruiters. Zoals aangegeven is vindt de meeste educatie voor ruiters plaats via instructie. Instructie is voornamelijk gericht op het verbeteren van de prestaties van de ruiter en niet zo zeer op het functioneren van het paard (Lincoln, 2008). Bij coaching wordt er daarentegen juist zowel aandacht besteed aan het functioneren en verbeteren van de vaardigheden van de ruiter als van het paard (Lincoln, 2008). Coaching lijkt daarom een goede mogelijkheid om kennis over het gebruik van behavioristische leertheorie en het toepassen hiervan in training van paarden te verspreiden en hierdoor ongewenst gedrag te voorkomen of op te lossen, de manieren en het proces van kennisoverdracht zijn daarom onderzocht. Voor het beantwoorden van deze onderzoeksvraag is opnieuw een literatuuronderzoek gedaan, zoals beschreven is in paragraaf 1.1. Omdat er maar 1 relevante publicatie werd gevonden zijn de steekwoorden ook in de reguliere internetzoekmachine Google ingevoerd, wat meer publicaties opleverde. De gevonden bronnen zijn verder via dezelfde selectiecriteria beoordeeld die paragraaf 1.1 staan beschreven. Dit heeft 2 bronnen opgeleverd die informatie geven over kennisoverdracht. Verder zijn de antwoorden van de deskundigen op vraag 5 uit de vragenlijst (zie bijlage I) gebruikt. De gevonden informatie over (het proces van) kennisoverdracht is samen met het resultaat van onderzoeksvraag 4 uitgewerkt in een informatieve tekst en casus. Een aantal voorbeeld documenten die in deze paragraaf genoemd worden staan in bijlage II.

2. Resultaten

In paragraaf 2.1 staat informatie over behavioristische leertheorie en de toepassing hiervan bij training van paarden. Ongewenste gedragingen onder het zadel worden in paragraaf 2.2 besproken. Tenslotte wordt in paragraaf 2.3 aan de hand van een casus informatie gegeven over het gebruiken van behavioristische leertheorie tijdens (her)training van paarden met ongewenst gedrag tijdens een coachingstraject.

2.1 Behavioristische leertheorie en toepassing bij training van paarden

Introductie behavioristische leertheorie

De behavioristische leertheorie kan gebruikt worden om bijna alle (gewenste en ongewenste) gedragsveranderingen bij paarden uit te leggen of om nieuwe gedragingen aan/af te leren of te bevestigen (Goodwin, 2007; Goodwin et al., 2005). Er wordt gekeken naar de manier waarop een paard een associatie legt tussen een prikkel of signaal en een reactie (Gray, 1999).

Een paard kan via een non-associatieve en associatieve manier leren (McGreevy, 2004, 2007; Murphy & Arkins, 2007). Bij non-associatief leren ontstaat een afname (habituatie) of toename (sensitisatie) van een reactie doordat het paard herhaaldelijk blootgesteld wordt aan een gebeurtenis (Cooper, 1998; McGreevy, 2004, 2007; McLean & McGreevy, 2010).

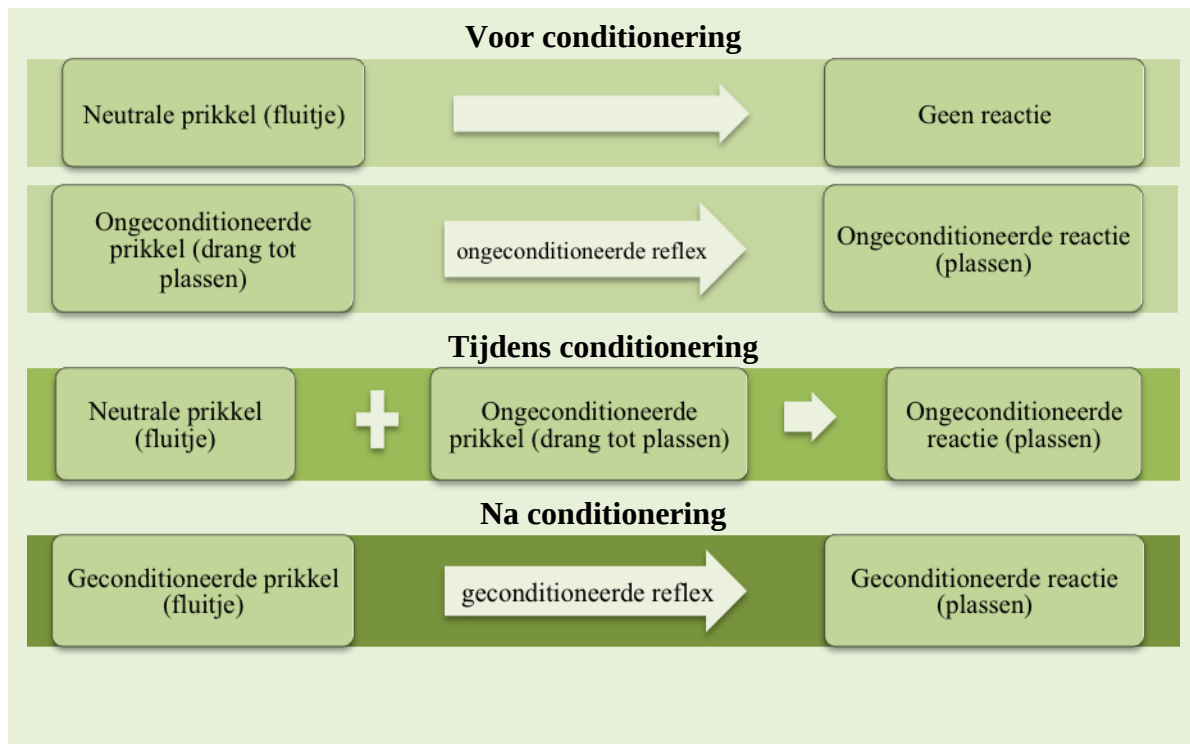
Habituatie wordt in de training van paarden gebruikt om ze aan nieuwe prikkels te laten wennen (die ze bijvoorbeeld onprettig, ongewenst of eng vinden), ze worden herhaaldelijk bloot gesteld aan de nieuwe prikkel zonder dat er nadelige effecten voor het paard optreden (Cooper, 1998). Bij sensibilisatie kan een paard niet aan een onprettige prikkel ontsnappen waaraan het herhaaldelijk wordt blootgesteld, waardoor het steeds sneller en heftiger zal reageren op deze prikkel (McGreevy, 2004).

Bij associatief leren zal er een verandering in gedrag ontstaan doordat het paard een verband legt tussen twee gebeurtenissen (Cooper, 1998). In de training van paarden wordt associatief leren gebruikt om een paard een nieuwe gedragsreactie te leren tonen op een nieuw signaal (McCall, 1990; Mills, 1998). Associatief leren vindt plaats door klassieke of operante conditionering (McCall, 1990; Mills, 1998).

Bij klassieke conditionering wordt een ongeconditioneerde reactie, die eerder werd gegeven op een oude, van nature belonende, ongeconditioneerde prikkel, gekoppeld aan een nieuwe prikkel of signaal die in eerste instantie neutraal is. Omdat deze neutrale prikkel/signaal telkens voorspelbaar volgt op de eerste prikkel (met van nature belonende werking), wordt de neutrale prikkel/signaal uiteindelijk gezien als belonend. De, voormalig neutrale, prikkel/signaal is geconditioneerd en zal dezelfde reactie oproepen als de ongeconditioneerde prikkel. (McGreevy, 2004, 2007; McLean & McGreevy, 2010; Nicol, 2005; Snoeks, 2011)

Een voorbeeld hiervan is het leren plassen op commando waarbij de trainer telkens gaat fluiten als een paard drang heeft en aanstalten maakt om te gaan plassen (het paard zal stil (gaan) staan en zet onder andere de achterbenen wijder). Het paard zal dit geluid gaan associëren met het plassen en zal uiteindelijk gaan plassen zodra het fluitje gehoord wordt. (McGreevy, 2004) Een uitwerking van dit voorbeeld is te zien in afbeelding 2.

Bij trainen van paarden wordt vaker gebruik gemaakt van operante conditionering (prikkel-reactie-bekrachtiging ketens/trail-and-error leren), waardoor associaties tussen aanwijzingen in de omgeving (prikkels/signalen), een bepaalde gedragsreactie en consequenties van deze reactie (bekrachtiging: beloning of correctie) worden geconditioneerd (Cooper, 1998; Goodwin et al., 2008; Murphy & Arkins, 2007). De training begint met het laten leggen van simpele associaties die later preciezer en meer gecontroleerd kunnen worden aangeleerd (Cooper, 1998; McCall, 1990).

Afbeelding 2. Leren plassen op commando door middel van klassieke conditionering (Gray, 1999; McGreevy, 2004)

Gebruik van behavioristische leertheorie bij training van paarden

Uit onderzoeken van McGreevy (2007) blijkt dat het toepassen van behavioristische leertheorie in training kan helpen om een paard op de simpelste, meest humane en meest effectieve manier te trainen. Er kan geleerd worden om op een consequente manier met kleine, discrete signalen te werken. Ook zorgt het ervoor dat misverstanden en verkeerde interpretaties bij zowel paard als mens verminderen. (Goodwin et al., 2009; McGreevy, 2007) McGreevy en McLean (2007) hebben 7 trainingsprincipes opgesteld die gebaseerd zijn op het gebruik van behavioristische leertheorie bij de training van paarden:

- 1- gebruik behavioristische leertheorie op de juiste wijze
- 2- train makkelijk te discrimineren signalen
- 3- train en ontlok unieke reacties
- 4- train één reactie per signaal
- 5- train alle reacties met een consistente structuur, zodat het telkens op dezelfde manier begonnen en volbracht wordt.
- 6- bevestig de huidige operant geconditioneerde reacties door training
- 7- voorkom en verbreek de associatie met vluchtreacties

Het gebruik van deze principes in training van paarden zal succes van training doen toenemen, verlies van paarden door ongewenst gedrag doen afnemen en veiligheid voor zowel paard als mens doen toenemen, zo stellen McGreevy en McLean op grond van hun onderzoeken.

Gebruik van signalen

Zoals al aangegeven gebruikt een trainer signalen om een reactie van het paard te krijgen. Bij het geven van een signaal is het van belang om er bewust van te zijn dat de impact van elk signaal afhangt van de perceptie van het paard en niet van de bedoeling van de trainer (Mills, 1998). Daarnaast is het bij gebruik van een signaal van belang dat het paard op dat moment in staat is om op het signaal te reageren (McCall, 1990). Anders kan het gedrag van het paard

onvoorspelbaar en neurotisch worden of wordt de algehele functionering minder omdat het paard te veel aandacht bij de trainer heeft (McCall, 1990).

Een paard heeft een groot vermogen om tussen verschillende prikkels/signalen te discrimineren, daarom is het belangrijk dat, vooral tijdens de eerste trainingen, alle signalen consistent en voorspelbaar worden gekoppeld aan gewenste reacties. Als de signalen inconsistent worden gegeven dan kan het paard in verwarring raken of kunnen per ongeluk andere reacties of andere signalen worden geconditioneerd. Het wordt afgeraden dat een onervaren trainer een onervaren paard traint, omdat de kans groot is dat deze trainer niet in staat is om consistente en voorspelbare signalen te geven. Grootte of sterkte van een trainer of gebruik van hulpmiddelen maken iemand niet tot een goede trainer, maar consistent zijn in de (manier van het geven van de) signalen wel (Cooper, 1998; McCall, 1990; Warren-Smith & McGreevy, 2007).

Daarentegen zijn paarden ook in staat om veel kenmerken van een prikkel of signaal te generaliseren. Een manegepaard geeft bijvoorbeeld een gewenste reactie op allerlei vormen van een bepaald signaal en niet alleen op een heel specifiek signaal. Het gaat bijvoorbeeld voorwaarts op alle soorten van beendruk. Dit generaliseren is bij een gevorderd dressuurpaard juist ongewenst. Hierbij wil de ruiter verschillende vormen van beendruk kunnen gebruiken om bijvoorbeeld voorwaarts of zijwaarts te gaan of te wisselen van galop. (Nicol, 2005)

Gebruik van bekrachtigers

Bekrachtigers worden gebruikt om een gedrag te conditioneren. Om te bepalen of iets als bekrachtiger gebruikt kan worden moet naar het gedrag van het paard worden gekeken (McGreevy & McLean, 2005; McGreevy, 2007; McLean & McGreevy, 2010). Als een paard een gedrag wil uitvoeren om een bepaald iets te verkrijgen of te ontwijken dan kan dit gezien worden als een bekrachtiger (Cooper, 1998). De werking van een bekrachtiger hangt af van de volgorde van prikkel/signaal en reactie, de omgeving waarin getraind wordt en eigenschappen van het paard (temperament, leervermogen en motivatie) (Cooper, 1998). Er kan gebruik worden gemaakt van primaire en secundaire bekrachtigers (McGreevy & McLean, 2005; McGreevy, 2007; McLean & McGreevy, 2010).

Primaire bekrachtigers zijn bronnen of prikkels die voor het paard een aangeboren waarde van plezier of genot hebben, zoals bijvoorbeeld voedsel en water. Hierdoor kunnen ze gebruikt worden om gewenst gedrag te belonen, al zijn voedsel en water moeilijk/niet te gebruiken tijdens training onder het zadel. (Goodwin et al, 2008; McCall, 1990; McCall & Burgin, 2002; McGreevy & McLean, 2007; Mills, 1998; Nicol, 2005; Warren-Smith & McGreevy, 2007) Primaire bekrachtigers zijn vaak onhandig, moeilijk of niet toe te dienen tijdens training, daarom wordt vaak gebruik gemaakt van geconditioneerde, secundaire bekrachtigers. Een secundaire bekrachtiger is een prikkel of signaal dat in eerste instantie neutraal is voor het paard, maar die door klassieke conditionering gekoppeld wordt aan een primaire bekrachtiger en als beloning gezien gaat worden. De koppeling wordt gemaakt doordat ze in eerste instantie vlak voor een primaire bekrachtiger worden aangeboden. Voorbeelden van secundaire bekrachtigers zijn onder andere een kloppje op de hals of verbale lof (Cooper, 1998; Goodwin et al, 2008; McCall, 1990; McCall & Burgin, 2002; Nicol, 2005; Warren-Smith & McGreevy, 2007).

Gebruik van bekrachtiging

De primaire en secundaire bekrachtigers kunnen bij twee vormen van bekrachtiging worden gebruikt, positieve en negatieve bekrachtiging. Bij positieve bekrachtiging wordt iets aangeboden aan het paard dat het fijn vindt, terwijl bij negatieve bekrachtiging iets weggehaald wordt wat het paard niet fijn vindt. (Goodwin et al., 2008; McCall, 1990; McGreevy & McLean, 2005; McGreevy, 2007; McLean & McGreevy, 2010)

Beide vormen zijn er gericht op het versterken van een associatie tussen een bepaalde prikkel/signaal en een gewenste reactie, waardoor de kans dat een paard de gewenste reactie gaat geven op de specifieke prikkel/signaal toeneemt (Goodwin et al., 2008; McCall, 1990; Mills, 1998; Warren-Smith & McGreevy, 2007). Bekrachtiging kan gebruikt worden bij het aanleren van nieuwe gedragingen, maar ook om een gedrag dat al geleerd en getraind is te veranderen of verfijnen (Cooper, 1998).

Bij positieve bekrachtiging wordt een gewenste reactie gekoppeld aan een positieve bekrachtiger om de reactie te belonen (Cooper, 1998; Goodwin et al., 2008, 2009; McGreevy, 2007; McLean & McGreevy, 2010; Nicol, 2005). Positieve bekrachtiging wordt weinig gebruikt in de training van paarden (McGreevy, 2007). Terwijl het gebruik ervan ertoe kan leiden dat het paard de mens als een bron van plezier en geruststelling in onprettige situaties ziet en daarnaast de nabijheid van en contact met de mens zal zoeken (Sankey et al., 2010). Daarnaast lijkt het er bij paarden die een verleden hebben van chronische stress voor te zorgen dat ze meer gemotiveerd zijn om aan oefeningen mee te werken en meer trail-and-error gedragingen te vertonen (wat de kans vergroot dat ze een gewenste reactie vertonen die positief bekrachtigd kan worden) (Innes & McBride, 2007).

Door negatieve bekrachtiging leert een paard een gewenste reactie (vaker) uit te voeren, omdat een onprettige prikkel hierdoor wordt verminderd of verwijderd (Cooper, 1998; Goodwin et al., 2008, 2009; Hausberger et al., 2008; McGreevy, 2007; McLean & McGreevy, 2010; Nicol, 2005). Als negatieve bekrachtiging gebruikt wordt om het paard iets nieuws te leren dan gebeurt dit in combinatie met operante conditionering (Goodwin et al., 2009). Het paard wil bijvoorbeeld de druk van het been van de ruiter tegen zijn lijf, de zweep, de sporen of druk op het bit ontwijken en als dit op de door de ruiter gewenste manier wordt gedaan dan wordt het paard hiervoor beloond doordat de druk wordt weggenomen (McGreevy & McLean, 2007; McLean, 2005; Nicol, 2005). Negatieve bekrachtiging wordt het meest gebruikt bij training van paarden, samen met correctie (Goodwin et al., 2008; Hausberger et al., 2008; Heleski et al., 2008; McCall, 1990; McGreevy, 2007; McLean, 2005; McLean & McGreevy, 2010; Murphy & Arkins, 2007). De trainer heeft door negatieve bekrachtiging een kans om een paard in een potentieel gevaarlijke situatie (bijvoorbeeld een paard dat vlucht met een ruiter op zijn rug) te dwingen om langzamer te gaan of te stoppen (McGreevy & McLean, 2009; McLean, 2005). Het gebruik van negatieve bekrachtiging wekt stress en ontwijking op, waardoor het paard minder contact zoekt met de mens (Sankey et al., 2010). Het is daarom belangrijk dat negatieve bekrachtiging correct wordt toegepast (Warren-Smith & McGreevy, 2007). Aandachtspunten bij het gebruik van negatieve bekrachtiging zijn dat oefeningen niet te vaak herhaalt worden als er alleen negatieve bekrachtiging wordt gebruikt om het paard iets te leren en dat het aantal sessies die aan een oefening worden besteed uit gespreid worden over een langere periode (Nicol, 2005). Daarnaast moet er op gelet worden dat de negatieve bekrachtiging niet te sterk is (McCall, 1990). Als het paard namelijk paniekerig of onhandelbaar wordt door het gebruik van een negatieve bekrachtiging dan zal de trainer moeten stoppen met het gebruik voordat de gewenste reactie door het paard gegeven is en leert het paard juist het verkeerde, onhandelbare, gedrag aan (Warren-Smith & McGreevy, 2007).

Gebruik van correctie

Correctie wordt gebruikt om ongewenst gedrag af te laten nemen, door een onprettige prikkel te laten volgen op een ongewenste reactie zonder duidelijke waarschuwing vooraf (Cooper, 1998; Hausberger et al., 2008; McCall, 1990; Nicol, 2005). Correctie kan onderverdeeld worden in positieve en negatieve correctie, afhankelijk van het toedienen of verwijderen van een prikkel (negatieve correctie wordt meestal niet (opzettelijk) gebruikt in de training van paarden) (McGreevy & McLean, 2009).

Correctie is gebaseerd op de prikkel die gebruikt wordt en niet op het leerproces dat het met zich mee zou brengen. Door correctie kan ook juist een gedrag negatief bekrachtigd worden in plaats van verminderd. Een paard dat tegen een staldeur trapt omdat het aandacht wil zal een correctie van een ruiter niet zien als een correctie, maar juist als een vorm van aandacht. Het paard zal het trappen tegen de staldeur niet gaan verminderen, het gedrag zal juist toenemen. (Mills, 1998)

Correctie is geen efficiënt leermiddel, omdat het paard niet ‘verteld’ wordt welk gedrag wel gewenst is. Er zijn over het algemeen meer manieren om iets fout te doen dan om iets goed te doen, dus is de kans groot dat het paard het ene ongewenste gedrag vervangt door een andere. Bij correctie vindt (meestal) desensitisatie plaats als de correctie in eerste instantie niet gebruikt wordt met een intensiteit die de motivatie om het gedrag te vertonen beïnvloed. Als een ongewenst gedrag opnieuw plaatsvindt moet een zwaardere correctie worden gegeven en als deze ook niet het gewenste effect heeft dan blijft de zwaarte van de correctie zich opbouwen. Deze geleidelijke toename in zwaarte verminderd ook het effect van een intensere prikkel. Correctie dient dus direct toegediend te worden met een effectieve intensiteit. Deze intensiteit zal lager liggen dan de uiteindelijke correctie die plaatsvindt als er desensitisatie heeft plaatsgevonden. Maar zware correctie kan emotionele veranderingen tot gevolg hebben. Deze veranderingen hebben ook effect op het leren en de attentie van het paard. Ze kunnen getoond worden als agressie of gedragsremming (wat vaak als koppigheid wordt gezien door de trainer). Dit gedrag kan (meer) agressie oproepen bij de trainer wat kan leiden tot een vicieuze cirkel van reacties en een stagnatie in het leerproces. Uiteindelijk kan het resulteren in fysieke mishandeling van het paard. Ook kan het paard de correctie gaan associëren met de persoon die het toedient (door secundaire klassieke conditionering). Het paard zal deze persoon dan willen ontwijken of het gedrag alleen vertonen als de persoon niet aanwezig is (waardoor het moeilijker af te leren is). Daarnaast wordt aandacht-zoekend gedrag wordt vaak per ongeluk beloond door de trainer terwijl het zijn/haar bedoeling is om te corrigeren. Als het ongewenste gedrag toeneemt in frequentie of sneller vertoond wordt in vergelijkbare situaties dan is het gedrag beloond in plaats van gecorrigeerd. Het is vaak moeilijk om deze cyclus te doorbreken omdat het stoppen van het ongewenst gedrag door het paard in reactie op een ‘correctie’ juist als een negatieve bekrachtiger werkt voor de trainer. Het lijkt voor de trainer alsof de correctie werkt. Als ongewenst gedrag niet afneemt door toedienen van een correctie dan is geen gepaste correctie gebruikt. (Mills, 1998)

Gebruik van timing

Timing is een belangrijke factor in training (Goodwin et al., 2009; McGreevy & McLean, 2009). Over het algemeen kan de 0,5-seconde-regel worden aangehouden bij de training van paarden (er moet niet meer dan een halve seconde zitten tussen een gewenste reactie en een bekrachtiging) (Mills & Nankervis, 1999). Bij negatieve bekrachtiging moet de druk al worden weggenomen of verminderd als het paard aanstalten maakt om te reageren (Warren-Smith & McGreevy, 2007). Timing in training is ook belangrijk, bij te veel oefeningen of een (te) lange trainingssessie lijkt de efficiëntie waarmee het paard leert af te nemen (McCall, 1990).

Gebruik van shaping

Om een paard een complex gedrag aan te leren, zal deze tijdens de training in verschillende onderdelen verdeeld moeten worden. Een paard kan namelijk niet in één keer een moeilijke oefening aanleren. Er kan begonnen worden bij een natuurlijke reactie van het paard, die bekrachtigd wordt. Stap-voor-stap wordt het paard geleerd om verschillende reacties die het geleerd heeft na elkaar te gaan vertonen. Het eindresultaat bestaat uit alle onderdelen die tot 1

geheel zijn gevormd. (Cooper, 1998; Goodwin et al., 2009; McCall, 1990)

Gebruik van overschaduwen en blocking

In training komt het vaak voor dat er (onbewust) twee (conflicterende) prikkels of signalen tegelijkertijd worden toegediend. Dit zorgt voor verwarring bij het paard, omdat het niet op beide prikkels/signalen kan reageren en zelf een keuze moet maken tussen de twee prikkels/signalen. Een sterkere prikkel/signaal zal hierbij de zwakkere overschaduwen. (Goodwin et al., 2008; McGreevy & McLean, 2010)

Ook kan het zijn dat twee prikkels of signalen van gelijke sterkte tegelijkertijd worden toegediend waardoor deze allebei niet geleerd worden als signaal door 'blocking', ze blokkeren elkaar als het ware. Blocking treedt ook op als geprobeerd wordt een nieuw(e) prikkel/signaal aan te leren door deze gelijktijdig met een al geconditioneerde prikkel/signaal aan te bieden. (McGreevy & McLean, 2010)

Het is dus van belang dat een trainer zich goed bewust is van de signalen die hij/zij bewust geeft en dat hij/zij weet dat ook veel onbewuste gegeven worden, omdat overschaduwen en blocking er toe leiden dat het paard of niet efficiënt genoeg leert of zelfs helemaal niet leert om de gewenste reactie te geven (McGreevy & McLean, 2010). Een trainer zou gebruik kunnen maken van filmopnames van eigen trainingssessies om te bekijken hoe signalen die hij/zij geeft overkomen en of er onbewust ook andere signalen gegeven worden (Lincoln, 2008). Maar overschaduwen en blocking kunnen juist ook gebruikt worden om een paard onder controle te houden bij onprettige prikkels (zoals bijvoorbeeld injecties of trailerladen) (Goodwin et al., 2008). De trainer kan de aandacht van het paard afleiden van de onprettige gebeurtenissen door primaire bekrachtigers aan te bieden (Mills, 1998). Op deze manier kan habituatie of desensibilisatie bereikt worden (McGreevy & McLean, 2010).

2.2 Ongewenste gedragingen onder het zadel (tijdens dressuurmatige training)

Een paard kan tijdens training onder het zadel gedrag vertonen dat de trainer niet gewenst vindt (McGreevy & McLean, 2005). Uit de vragenlijst die ter inventarisatie was gestuurd naar deskundigen die hulp aanbieden op het gebied van ongewenste gedragingen bij paarden in Nederland kwamen verschillende ongewenste gedragingen van het (dressuurmatige bereden) paard naar voren (de antwoorden van de deskundigen staan in bijlage I). Ook in de onderzochte literatuur worden dergelijke ongewenste gedragingen genoemd. De gedragingen die genoemd worden staan in tabel 3. Het aantal keren dat de gedragingen vermeld werden staat ook in tabel 3.

De vijf meest voorkomende ongewenste gedragingen die uit de tabel naar voren komen worden in subparagraaf 2.2.1 besproken. Oorzaken voor ongewenst gedrag onder het zadel staan in subparagraaf 2.2.2.

Tabel 3. Ongewenste gedragingen uit de vragenlijst en onderzochte literatuur met aantal vermeldingen.

Categorie*	Ongewenste gedraging**	Aantal vermeldingen
Niet langzamer gaan/weerstand	Paard stopt of vertraagt niet op teugeldruk	3
	Paard weigert om eigen terrein af te gaan met ruiter	1
	Paard reageert overdreven op teugeldruk of beendruk	2
	Paard is flegmatisch en/of weinig reactief	1
	Paard staat niet stil staan bij opstijgen	2
	Paard trekt/leunt op het bit	1
	Paard gaat zijwaarts zonder signaal	2
	Paard springt plotseling weg	2
	Paard is hyperactief en/of gestrest	1
Ongemak	Paard slaat of schud met het hoofd	3
	Paard gaat niet meer voorwaarts	2
	Paard keert niet als dit gevraagd wordt	1
	Paard struikelt over eigen hoeven	1
	Paard galoppeerd op het verkeerde been	1
Extreem conflict	Paard bokt	7
	Paard steigert	7
	Paard laat zich vallen	1
	Paard kan geen zadel meer op	1
	Paard gaat ervandoor/vlucht	5

* Gebaseerd op het onderzoek van Hockenhull & Creighton (2012)

** Gebaseerd op antwoorden van de drie deskundigen en de volgende vijf bronnen:

Hockenhull & Creighton (2012), McGreevy, P. D. (2004), McGreevy, P.D., McLean, A. (2005; 2007), McLean, A.N. (2005).

2.2.1 Vijf meest voorkomende ongewenste gedragingen onder het zadel (tijdens dressuurmatige training)

Op basis van het aantal vermeldingen van ongewenste gedragingen dat in tabel 3 staat blijkt dat de volgende vijf ongewenste gedragingen het meest voor te komen tijdens training van het paard (in willekeurige volgorde en met een korte toelichting):

1- Niet stoppen of vertragen (op teugeldruk)

Het paard vertraagt en/of stopt niet en blijft in hetzelfde tempo voortbewegen, ondanks de signalen van de ruiter. Het gedrag hoeft niet gevaarlijk te zijn, maar is voornamelijk erg vervelend voor de ruiter. (Bartels, 2000; Loriston-Clarke, 1990)

2- Slaan of schudden met het hoofd

Het paard beweegt het hoofd snel voorwaarts en/of naar boven, waardoor de ruiter geen juiste signalen kan geven via het bit en de druk van het bit in de mond tijdelijk minder wordt. Er kunnen fysieke oorzaken, bijvoorbeeld een abces of overgevoeligheid voor zon of pollen, aan dit gedrag ten grondslag liggen. Hier wordt nog onderzoek naar uitgevoerd. (McGreevy & McLean, 2010)

3- Bokken

Bij bokken bolt het paard de rug plotseling en gooit de achterhand omhoog, hierbij slaat het de achterbenen vaak ook uit. Het hoofd en de nek worden laag gehouden. Bij bokken springt het paard vaak snel voor- of zijwaarts met de gekromde rug. Bokken kan gevaarlijk zijn voor de ruiter, omdat deze, als hij/zij eraf gegooit wordt, ook het risico loopt om een trap te krijgen van het paard, aangezien deze in het rond springt en met de achterbenen slaat. Tijdens het bokken verliest de ruiter de controle over het paard en verminderd of verplaatst de druk op de

teugels of de zijden van het paard. Bokken kan al in één poging worden geleerd, zelfs als de ruiter niet wordt afgegooid tijdens dit gedrag. (McGreevy & McLean, 2010)

4- Steigeren

Als een paard steigert dan verandert het plotseling van houding en staat het alleen op de achterbenen. Ook steigeren kan het paard in één keer aanleren, omdat het de ruiter uit evenwicht brengt of zelfs afgooit met dit gedrag. De ruiter zal de druk van de teugels afnemen en/of de benen verplaatsen. Vaak gaat het steigeren samen met ander ongewenst gedrag, vooral als het een gewoonte is geworden. Daarnaast is steigeren meestal een gevolg van ander ongewenst gedrag, zoals bokken en ervandoor gaan, en vertoont een paard dit pas als de andere niet (meer) een door het paard gewenste uitwerking hebben. (McGreevy & McLean, 2005, 2010)

5- Ervandoor gaan/vluchten

Als een paard er vandoor gaat dan versnelt het, meestal tot galop zonder dat de ruiter hier opdracht voor heeft gegeven en zonder dat het paard reageert op signalen die de ruiter geeft om te vertragen of te stoppen. Het wordt ook wel omschreven als 'blind wegrennen' (een aangeboren reflex om te ontkomen aan gevaar). Vaak gaat een paard ervandoor uit angst, het is een manier om te vluchten van iets ongewenst. Vluchtgedrag is erg moeilijk af te leren en moet daarom voorkomen worden. Correctie is erg moeilijk (zo niet onmogelijk) toe te passen wanneer het paard ervandoor is. Een paard dat vandoor gaat zal het wegrennen vaak combineren met wegdraaien of wegspringen, waardoor de ruiter plotseling uit evenwicht wordt gebracht (en afgegooid wordt). Daardoor kan het paard het ook gaan gebruiken om aan de controle van de ruiter te ontkomen. (McGreevy & McLean, 2005, 2010)

2.2.2 Oorzaken voor ongewenst gedrag onder het zadel (tijdens dressuurmatige training)

Er zijn verschillende oorzaken te noemen voor ongewenst gedrag onder het zadel, zowel oorzaken die aan het paard gerelateerd zijn als oorzaken die aan de mens gerelateerd zijn (Hockenhull & Creighton, 2012; McGreevy & McLean, 2005).

Paard-gerelateerde oorzaken voor ongewenst onder het zadel

Paard-gerelateerde oorzaken kunnen worden onderverdeeld in fysieke beperkingen, gedrag(veranderingen) en pijn.

Fysieke beperkingen

Een paard kan fysiek niet in staat zijn om oefeningen die gevraagd worden door de trainer uit te voeren. De oefeningen die in de dressuur gevraagd worden zijn weliswaar gebaseerd op natuurlijke bewegingen van het paard, maar niet elk paard is op dezelfde manier gebouwd en niet elk paard is in een top conditie. Een paard dat een korte rug heeft lijkt beter in staat te zijn om te verzamelen dan een paard met een lange rug. En een paard met overgewicht zal bijvoorbeeld sneller moe zijn tijdens training. (McGreevy, 2004; McGreevy & McLean, 2005)

Gedrag(veranderingen)

Een paard heeft van nature een bepaalde manier om zich te gedragen en om met situaties om te gaan. Doordat het paard een prooidier is heeft het bijvoorbeeld van nature een neiging om te vluchten als het denkt dat het in gevaar is of als het in een onprettige situatie is. Ook kan bijvoorbeeld leeftijd of seizoen een invloed hebben op het gedrag van een paard. Natuurlijk gedrag kan soms een oorzaak zijn voor of gezien worden als ongewenst gedrag. De mens

vraagt tijdens training juist dat een paard natuurlijke emoties en reacties onderdrukt. Een hengst mag tijdens training bijvoorbeeld niet reageren op een merrie die naast de rijbaan staat. (Cooper, 1998; Hausberger et al., 2009; McGreevy & McLean, 2005)

Pijn

De literatuur en deskundigen geven aan dat veel ongewenst gedrag van paarden wordt veroorzaakt door pijn. De pijn kan door mens-gerelateerde oorzaken zijn ontstaan (zie de toelichting bij mens-gerelateerde oorzaken), maar kan ook andere oorzaken hebben. Het is belangrijk dat altijd (door een professional) nagegaan wordt of het paard lichamelijk in orde is als het ongewenst gedrag gaat vertonen. (Hockenhull & Creighton, 2012; McGreevy, 2004; McGreevy & McLean, 2005)

Mens-gerelateerde oorzaken

Mens-gerelateerde oorzaken zijn lichamelijk ongemak, pijn en stress bij het paard en het gebrek aan of onjuist gebruik van kennis door de trainer.

Lichamelijk ongemak of pijn bij het paard

Een andere oorzaak die in de literatuur en door de deskundigen genoemd wordt is lichamelijk ongemak of pijn bij het paard, welke zowel mens-gerelateerd of paard-gerelateerd kan zijn. Ongemak of pijn kan aan de mens gerelateerd zijn als deze bijvoorbeeld veroorzaakt wordt door slecht passend harnachement, het (onjuist) gebruik van kunstmatige hulpmiddelen (zoals slofteugels, zweep en sporen) en onjuiste verzorging van gebit en hoeven (Hausberger et al., 2008; Hockenhull & Creighton, 2012; Mills, 1998)

Stress bij het paard

In de literatuur wordt stress ook nog genoemd als oorzaak van ongewenst gedrag. Stress kan ontstaan als een situatie onvoorspelbaar of oncontroleerbaar is. Een paard kan acute stress hebben, bijvoorbeeld doordat het ergens van schrikt. De prikkel die de schrik veroorzaakt heeft was niet voorspelbaar en het paard had geen controle over de situatie. De normale oorzaak-gevolg relatie is er bij een onvoorspelbare of oncontroleerbare situatie niet, wat onzekerheid en dus stress oproept. Acute stress wekt spanning en verschillende vlucht- of vechtreacties op die gevaarlijk kunnen zijn. Een paard zal bijvoorbeeld bokken, steigeren, wegspringen of er van door gaan. In een mindere mate kan acute stress er voor zorgen dat een paard minder goed leert omdat het zijn aandacht niet bij de training of het werk heeft, omdat het een uitweg zoekt om aan de negatieve prikkel, die de stress veroorzaakt, te ontsnappen. (McGreevy & McLean, 2009; Nicol, 2005; Wiepkema & Koolhaas, 1993)

Bij acute stress wordt het lichaam (tijdelijk) zodanig klaargemaakt dat het kan reageren op de prikkel die de stress oproept, bijvoorbeeld door de vlucht- of vechtreactie. In het lichaam worden hormonen vrijgemaakt die er onder andere voor zorgen dat het hart sneller gaat kloppen en er meer bloed naar de spieren wordt gebracht. (Wiepkema & Koolhaas, 1993) Stress ontstaat niet alleen door onplezierige prikkels, een plezierige prikkel kan tot dezelfde fysieke reacties leiden (bijvoorbeeld bij een hengst die een merrie dekt). Daarnaast is een gemiddelde mate van stress normaal en zelfs nodig om te leren en onthouden, het zorgt voor een zekere mate van alertheid. Een paard dat een laag stresslevel heeft is minder of niet gemotiveerd om op een prikkel te reageren of voor een beloning te werken. (McGreevy & McLean, 2009; Nicol, 2005)

Paarden kunnen net als mensen stress ervaren door het werk dat ze doen, onder andere omdat ze natuurlijke reacties en emoties moeten onderdrukken en daarnaast eventuele tegenstrijdige of te zware opdrachten krijgen van een trainer. Het paard heeft geen controle over de situatie en de signalen van de trainer zijn onvoorspelbaar voor het paard. Onjuiste training zal dus

vaak leiden tot stress. (Hausberger et al., 2009; Warren-Smith & McGreevy, 2007; Wiepkema & Koolhaas, 1993)

Als een stressvolle situatie langdurig bestaat dan kan chronische stress ontstaan. De hormoonwaarden in het lichaam worden niet teruggebracht op het normale niveau, zoals dat wel gebeurt als het paard na de eerste reactie op de stress de situatie weer onder controle heeft of het signaal voorspelbaar is geworden. Chronische stress ontstaat bijvoorbeeld als het paard niet vrij is van verwarring en pijn tijdens elke training. Het heeft juist een negatieve invloed op het vermogen om te leren en te onthouden. Het kan daarnaast leiden tot gezondheidsproblemen (chronische stress leidt onder andere tot een verminderde weerstand) en heeft een duidelijk negatieve invloed op het welzijn van paarden. (Goodwin et al., 2009; McGreevy & McLean, 2005, 2010; McLean, 2005; Nicol, 2005; Murphy & Arkins, 2007; Wiepkema & Koolhaas, 1993)

Gebrek aan kennis over het paard (in het bijzonder het niet of onjuist gebruiken van kennis over behavioristische leertheorie bij training van paarden)

Een gebrek aan kennis blijkt onder andere uit denkbeelden die veel trainers en ruiters over paarden hebben. Ze denken bijvoorbeeld dat een paard van nature bereidwillig is om mee te werken en als ze niet braaf meewerken dan worden ze omschreven als gemeen en stout. In natural horsemanship wordt het paard aan één kant als partner beschouwd, maar aan de andere kant moet het wel onderdanig zijn. Ze spreken over paard-mens interacties als samenwerking, vertrouwen en partnerschap wat bereikt wordt als het paard de mens 'respecteert' en de mens als 'leider' ziet. Deze denkbeelden leiden er toe dat er verschillende welzijnsproblemen zijn, aangezien niet gekeken wordt naar het eigen functioneren (wordt het geven van signalen en beloning juist gedaan?). Het paard krijgt de schuld van het ongewenst gedrag dat juist door de mens veroorzaakt is terwijl er niet veel redenen zijn voor het paard om zonder voorafgaande invloed van de mens ongewenst gedrag te gaan vertonen. (McGreevy & McLean, 2005; McLean, 2005)

In de inleiding van dit rapport is het gebrek of onjuist gebruik van kennis over het toepassen van behavioristische leertheorie bij training van paarden al genoemd als oorzaak van ongewenst gedrag. Het gebrek aan of onjuist gebruik van kennis van de toepassing van behavioristische leertheorie bij training van paarden veroorzaakt bijvoorbeeld veel rijtechnische fouten die ongewenst gedrag tot gevolg hebben. De rijtechnische oorzaken van de eerder genoemde vijf meest voorkomende ongewenste gedragingen zijn als voorbeeld uitgewerkt in tabel 4.

Tabel 4. Rijtechnische oorzaken van de vijf meest voorkomende ongewenste gedragingen tijdens dressuurmatige training onder het zadel en de negatieve bekrachtiging die dit gedrag geeft (Hockenull & Creighton, 2012; McGreevy, 2004; McGreevy & McLean, 2010)

Gedrag	Rijtechnische oorzaak -> Geen/onjuist gebruik van toegepaste behavioristische leertheorie door:	Negatieve bekrachtiging
Niet vertragen/ stoppen	Tegenstrijdige/gelijktijdige signalen van teugel en beendruk voor vertragen (en soms voor versnellen), onjuiste negatieve bekrachtiging	Verwijderen van beendruk
Hoofd slaan /schudden	Tegenstrijdige signalen van teugeldruk voor vertragen (en soms voor versnellen), onjuiste negatieve bekrachtiging	Verwijderen van teugeldruk
Bokken	Tegenstrijdige/gelijktijdige signalen van teugel en beendruk voor versnellen en vertragen, onjuiste negatieve bekrachtiging	Verwijderen van beheersing door ruiter
Steigeren	Tegenstrijdige/gelijktijdige signalen van teugel en beendruk voor versnellen, vertragen en draaien van de voorhand, onjuiste negatieve bekrachtiging	Verwijderen van beheersing door ruiter
Ervandoor gaan / vluchten	Tegenstrijdige/gelijktijdige signalen van teugel en beendruk voor vertragen (en soms voor versnellen), onjuiste negatieve bekrachtiging	Ontsnappen aan angstaanjagende omgeving, verwijderen van beheersing door ruiter

Niet of onjuist gebruik van kennis over behavioristische leertheorie bij training van paarden blijkt verder uit de volgende voorbeelden die in een aantal categorieën zijn verdeeld.

Gebruik signalen

- De trainer maakt inconsistent gebruik van signaal (prikkel)-reactie tijdens het conditioneren van signalen door negatieve bekrachtiging (McGreevy & McLean, 2005).
- De trainer geeft te veel of te zware signalen met de hand, benen, zweep of sporen wat het paard pijn of verwarring oplevert en waarbij het paard geen mogelijkheid heeft om deze te ontvluchten (Hausberger et al, 2008; McGreevy & McLean, 2005).

Gebruik bekrachtigers, bekrachtiging en correctie

- De trainer is zich er niet van bewust dat het weghalen van druk een bekrachtigende werking kan hebben op het gedrag dat er aan vooraf ging (McGreevy & McLean, 2005).
- De trainer haalt druk niet of te weinig weg bij negatieve bekrachtiging (McGreevy & McLean, 2005).
- De trainer maakt overmatig gebruik van correcties (Mills, 1998).
- De trainer gebruikt ineffectieve beloning (Mills, 1998).

Gebruik van timing, shaping, overschaduw en blocking

- De trainer haalt druk niet op tijd weg of bekrachtigt niet op tijd (McGreevy & McLean, 2005; Mills, 1998).
- De trainer gebruikt geen 'shaping' van reacties om het paard gevorderde oefening aan te leren (McGreevy & McLean, 2005).
- De trainer geeft te veel signalen tegelijkertijd of gebruikt verschillende signalen afwisselend voor 1 reactie van het paard (McGreevy & McLean, 2005).
- Signalen worden overschaduw door andere signalen (McGreevy & McLean, 2005).
- De trainer gebruikt tegenstrijdige signalen tegelijkertijd (bijvoorbeeld 'ga' en 'stop') (Hausberger et al., 2009; McGreevy & McLean, 2005).

2.3 Hertrainen van paarden tijdens een coachingstraject

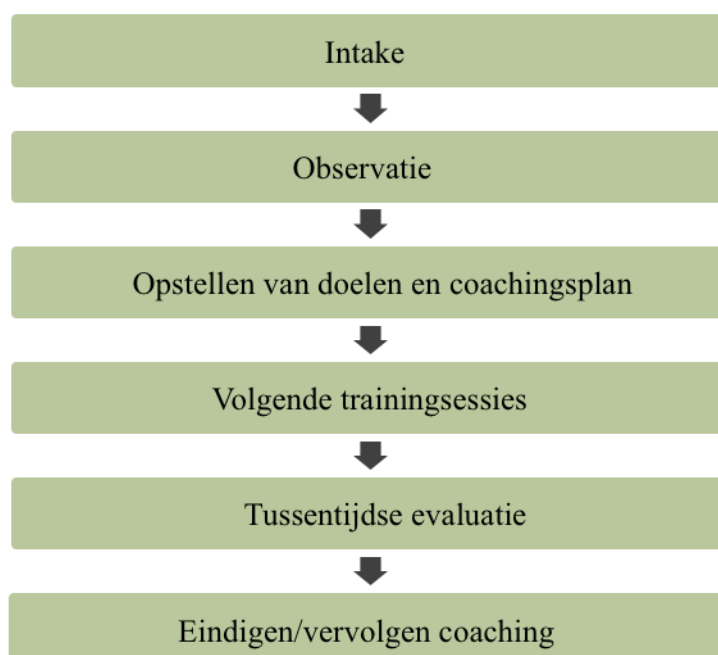
Uit de literatuur en de antwoorden van de deskundigen blijkt dat niet alleen het paard dat ongewenst gedrag vertoont hertraint moeten worden, maar dat de ruiter van het paard ook nieuwe kennis nodig heeft en op een andere manier met het paard moet gaan werken. Om inzichtelijk te maken hoe een bepaald ongewenst gedrag van een dressuurmatig getraind paard hertraint kan worden en hoe coaching de ruiter hierbij kan helpen is een fictieve casus over het ongewenste gedrag bokken (in dit geval bokken bij het aanspringen in galop) uitgewerkt. De casus loopt als een rode draad door deze paragraaf en wordt ondersteund met relevante informatie, onder andere over het hertrainen van ongewenste gedragingen en kennisoverdracht via coaching.

Casus bokken bij aanspringen in galop

Er wordt contact opgenomen met een coach die hulp aanbied bij het hertrainen van paarden met ongewenst gedrag. De cliënt heeft een paard dat bikt bij het aanspringen in galop. Het paard bikt steeds heftiger en de cliënt is hierdoor een aantal keren van het paard gevallen. Ze is bang dat ze hierdoor een keer ernstige verwondingen gaat oplopen. Daarnaast kan de cliënt niet meedoen aan dressuurwedstrijden, omdat het paard niet zonder bokken wil aangelopperen. De coach maakt een afspraak met de cliënt voor een intake.

Coachingstraject

Een ruiter die een paard traint dat ongewenst gedrag vertoont kan hulp inschakelen van een coach die kennis over het toepassen van behavioristische leertheorie bij training van paarden (met ongewenst gedrag) aanbied. Deze coach kan gebruik maken van een coachingsplan om zowel de vaardigheden en de kennis van de ruiter (binnen het coachingstraject wordt deze 'cliënt' genoemd) als ook het welzijn van het paard te verbeteren en verhogen (Lincoln, 2008). Een coachingstraject kan uit de volgende stappen bestaan (gebaseerd op gedragstherapie bij honden (Raad van Beheer, 2012):

Intake

De intake vindt bij voorkeur plaats op de locatie van de cliënt, aangezien een nieuwe omgeving invloed kan hebben op het gedrag van het paard en de ruiter. Bij de intake wordt gebruik gemaakt van een standaard vragenlijst. De coach zal de cliënt om allerlei gegevens vragen om een beeld te kunnen vormen over (de historie van) het paard en de achtergrond van de cliënt met paarden, paardrijden en het paard waarvoor hij/zij hulp zoekt. Daarnaast zijn er vragen over de wijze en frequentie van trainen en over de manier waarop het paard gehouden en verzorgd wordt. Tenslotte zijn er een aantal vragen die gaan over het ongewenste gedrag dat het paard vertoont. De volledige vragenlijst voor de intake staat in bijlage II.

De coach komt bij de client langs voor de intake. Na een kennismaking beginnen ze met het invullen van de vragenlijst. Het paard dat het ongewenste gedrag vertoont is een 12 jarige ruin, die voornamelijk dressuurmatige getraind is en op L2 niveau is uitgebracht op wedstrijden. De cliënt heeft het paard 4 jaar geleden gekocht van een handelaar en weet niets van de achtergrond van het paard. De cliënt heeft zelf zo'n 10 jaar ervaring met paardrijden, waaronder dressuurwedstrijden rijden tot M2 niveau.

De cliënt heeft geen specifieke opleiding gevolgd op het gebied van paardrijden/trainen of houden, maar heeft wel regelmatig (minstens 1 a 2 keer in de maand) les van een instructrice. Het doel was om met dit paard dressuurwedstrijden te gaan rijden tot minimaal M2 niveau, maar door het ongewenste gedrag is dit niet gelukt.

De cliënt is de enige berijder van het paard en traint meestal 4 keer per week in de binnenbak van het bedrijf waar het paard in pension staat. Hier wordt het paard verzorgd door de eigenaar van het bedrijf en verschillende stagiaires. Deze voeren de paarden 2 keer per dag hardvoer en 2 keer per dag ruwvoer, water is vrij toegankelijk door een automatische drinkbak in de stal. De paarden staan op vlas in stallen van 3 bij 4 meter. Elke dag worden natte plekken en mest verwijderd. Er is weinig mogelijkheid voor het paard om buiten te staan, maar de paarden komen elke dag in kleine groepjes buiten in een paddock. De cliënt laat de hoefsmid elke 8 tot 12 weken langskomen om het paard te bekappen en 1x per jaar controleert een tandarts het gebit van het paard. Het zadel dat de cliënt gebruikt is niet speciaal voor dit paard op maat gemaakt, maar de cliënt heeft het wel laten controleren door een specialist toen het paard het ongewenste gedrag regelmatig begon te vertonen. Het zadel past goed. De cliënt heeft het paard ook laten nakijken door een fysiotherapeut, maar deze kon geen aanwijsbare oorzaak vinden voor het gedrag van het paard. De cliënt traint het paard meestal ongeveer een uur en begint met 5 minuten instappen en draven, waarna er in stap en draf oefeningen volgen die gericht zijn op het rechtmaken van het paard en op nageeflijk zijn van het paard. De cliënt probeert de laatste weken zo min mogelijk te galopperen, uit angst om van het paard te vallen aangezien het ongewenste gedrag elke keer plaatsvindt. De cliënt rijdt met zweep en sporen, maar niet met hulpteugels of andere hulpmiddelen. Het paard krijgt altijd een wortel na het afzadelen als beloning. Het ongewenste gedrag vertoont het paard al zo'n 2 jaar, maar het wordt sinds een aantal maanden steeds gevaarlijker voor de ruiter. De cliënt heeft al hulp gehad van de instructrice en een stalgenoot die wel vaker paarden 'doorrijd' die ongewenste gedragingen vertonen. Maar dit heeft niets geholpen, het gedrag lijkt hierdoor juist verergerd te zijn.

Observatie

Als de vragenlijst ingevuld is zal de cliënt het paard klaarmaken om te gaan rijden en daarna het paard als in een normale situatie te trainen. De coach zal hierbij alleen maar observeren en aantekeningen maken (gedragingen van ruiter en paard die opvallen, verbeterpunten, aandachtspunten). Van de trainingssessie maakt de coach een filmopname. Na de training en het afzadelen/stallen van het paard zal de coach de trainingssessie met de klant doornemen aan de hand van de aantekeningen en gemaakte filmopname. Hierbij kunnen punten die opgevallen zijn besproken worden en zal de coach nog eventuele extra vragen stellen. Hierna kunnen de coach en de cliënt samen doelen doorspreken die de coach op een later tijdstip zal uitwerken in een coachingsplan. Daarnaast maken de coach en de cliënt afspraken over de frequentie en duur van de vervolglessies.

Tijdens het verzorgen en opzadelen van het paard voor de trainingssessie valt het de coach op dat de cliënt weinig contact maakt met het paard. Het paard wordt op de opzadelplek vastgezet waarna er snel een borstel overheen wordt gehaald en ook het zadel en hoofdstel worden snel bevestigd. Tijdens het rijden valt het de coach op de cliënt een gespannen houding heeft en vooral in draf niet goed meegaat in de beweging van het paard. De cliënt houdt continue druk op de teugels en geeft het paard geen enkele keer de ruimte om even de hals te strekken.

Het onderbeen van de cliënt is erg onrustig in draf en ligt erg naar voren. De cliënt lijkt dit te willen compenseren door erg voorover te zitten. Hierdoor komt er meer druk op de teugels te liggen. Oefeningen worden niet consequent gereden, voltes worden slordig gereden en bij het van hand veranderen komt de cliënt telkens op een andere plaats op de hoefslag. Als de cliënt een overgang naar de galop probeert te maken valt op dat de houding van de cliënt nog gespannener wordt, de teugels worden duidelijk korter gemaakt en de hulp van het been is erg groot. Het paard loopt tijdens de gehele training op de voorhand.

In de nabespreking met de filmopname vraagt de coach eerst naar de mening van de cliënt over de trainingssessie in het algemeen en bepaalde oefeningen. De cliënt geeft aan dat de training niet anders verliep dan normaal en merkt zelf op dat de eigen houding niet juist is. Dat het paard op de voorhand loopt en oefeningen en hulpen slordig zijn ziet de cliënt niet. Ook niet als de coach vraagt wat de mening van de cliënt is over de houding van het paard en de uitvoering van een volte ('het lijkt goed'). Als de coach vraagt waarom de cliënt het paard geen lange teugel geeft zegt de cliënt dat ze bang is om de controle kwijt te raken. Verder vraagt de coach waarom de cliënt niet beloont (verbaal/klopje op de hals) tijdens het rijden. De cliënt doet dit deels niet omdat het niet is toegestaan tijdens het wedstrijdrijden. Het wordt door de instructrice ook niet benoemd tijdens het lesrijden, waardoor het eigenlijk een gewoonte is geworden om niet te belonen tijdens het rijden.

Opstellen van doelen en coachingsplan

Zoals aangegeven is zal de coach op een later tijdstip de doelen gaan uitwerken. Deze worden uitgewerkt in een coachingsplan. Bij het uitwerken van de doelen wordt natuurlijk rekening gehouden met kennis over het gebruik van behavioristische leertheorie bij training van paarden, aangezien zowel de literatuur als de deskundigen aangeven dat dit zal helpen om op een effectieve manier te trainen en het gebruikt kan worden om paarden te hertrainen.

Stellen van doelen

Door doelen te stellen kunnen de coach en de cliënt vaststellen waar zij op dit moment staan en duidelijke plannen maken over hoe zij dat wat zij willen gaan bereiken. De doelen kunnen

verschillen in tijdsduur en opzet, ze kunnen bijvoorbeeld over functioneren, een proces of een uitkomst gaan. Het vaststellen van de doelen zorgt er onder andere voor:

- dat de aandacht van de cliënt en de coach gevestigd zijn op dat wat belangrijk is
- dat de training een richting heeft
- het motiverend is om het doel te bereiken
- dat er mogelijkheden zijn om vooruitgang en verbeteringen vast te stellen
- dat het functioneren van zowel de coach als de cliënt is vast te stellen. (Lincoln, 2008)

De volgende aandachtspunten zijn van belang bij het vaststellen van de doelen:

- doelen moeten specifiek en meetbaar zijn, hierdoor is het duidelijk wanneer een doel behaald is
- doelen moet realistisch en haalbaar zijn
- doelen moeten niet te makkelijk zijn, want dan is het niet uitdagend om aan te werken
- er moeten doelen van verschillende tijdsduur zijn, de korte termijn doelen zorgen ervoor dat de beloning (bijvoorbeeld meer zelfvertrouwen) voor het behalen van een doel niet te ver weg ligt waardoor de motivatie om aan doelen te werken hoog blijft. Ruiters werken vaak met lange termijn doelen zonder korte termijn doelen
- er moeten zowel doelen over het functioneren, het proces en de uitkomst zijn, uit onderzoek is gebleken dat deze combinatie het behalen van lange termijn doelen vergroot
- er moeten data worden vastgesteld wanneer doelen bereikt dienen te zijn, voornamelijk bij de korte termijn doelen is dit van belang
- de coach en/of de cliënt moeten een duidelijke strategie opstellen hoe het doel bereikt zal worden
- de doelen plus de data en de strategieën moeten worden vastgelegd op papier
- de doelen en het proces van het behalen van de doelen moet regelmatig geëvalueerd worden en worden voorzien van feedback. (Lincoln, 2008)

Opstellen van coachingsplan

Het ultieme doel van het coachingstraject is natuurlijk dat de cliënt het paard (weer) kan trainen zonder dat het paard het ongewenste gedrag vertoont. Om dit te bereiken kunnen er ook doelen worden gesteld die misschien niet in direct verband staan met het ongewenste gedrag, maar voor de coach of de cliënt wel van belang zijn om aan te werken (bijvoorbeeld (hoef)verzorging, paardrijtechnische problemen, angsten van de ruiter, werken met beloning). Bij het vaststellen van de doelen wordt gebruik gemaakt van het coachingsplan dat na de intake vragenlijst in bijlage II staat. In het coachingsplan zijn de genoemde aandachtspunten op de volgende manier verwerkt:

- doelen worden in activiteiten verdeeld, waardoor ze specifiek, realistisch en haalbaar worden en van verschillende tijdsduur zullen zijn
- er worden evaluatiemomenten vastgesteld, waarop bekeken kan worden of een activiteit of doel behaald is. Daarnaast geven de evaluatiemomenten een gelegenheid om activiteiten en doelen van feedback te voorzien en eventueel bij te stellen
- er kan een schatting genoteerd worden van de tijdsduur die een activiteit zal duren, de tijdsduur is natuurlijk afhankelijk van de frequentie en duur van de sessies. Dit maakt de activiteiten meetbaar
- de doelen, activiteiten, tijdsduur en evaluatiemomenten worden in het coachingsplan vastgelegd en ondertekend door zowel de cliënt als de coach

(Her)trainen van paarden met behulp van toegepaste behavioristische leertheorie

Het hertrainen van paarden die al één of meerdere van de meest voorkomende ongewenste gedragingen kan gedaan worden door de vier gewenste basisreacties in training van paarden

(stoppen, gaan, draaien van de voorhand en achterhand) opnieuw te conditioneren. Het paard zal (opnieuw) moeten leren om de gewenste reactie op het juiste signaal te geven. (McGreevy & McLean, 2010)

McGreevy en McLean (2010) hebben vastgesteld welke basisreacties niet goed geconditioneerd zijn bij verschillende ongewenste gedragingen. De basisreacties die opnieuw geconditioneerd moeten worden bij de vijf ongewenste gedragingen die in subparagraaf 2.2.1 genoemd zijn staan in tabel 5 vermeld.

Tabel 5. De basisreacties die opnieuw geconditioneerd moeten worden bij de vijf meest voorkomende ongewenste gedragingen tijdens dressuurmatige training onder het zadel. (McGreevy & McLean, 2010)

Gedrag	Conditioneren van licht mogelijke signalen voor:
Bokken	versnellen, vertragen en zijwaarts gaan
Steigeren	versnellen, vertragen, zijwaarts gaan en draaien van de voorhand
Ervandoor gaan / vluchten	vertragen (en soms versnellen)
Hoofdschudden	vertragen (soms versnellen) en zijwaarts gaan
Niet stoppen	vertragen

Bij het hertrainen is het belangrijk dat bij angst of vluchtreacties (zoals bokken, steigeren en ervandoor gaan/vluchten) de beweging van de benen van het paard wordt vertraagd in plaats van het gedrag te negeren of het paard te laten versnellen, dit valt onder counterconditionering (zie paragraaf 2.1). Ook is het de bedoeling dat de gewenste reacties gegeven worden op het lichtst mogelijke signaal van de ruiter. Druk kan namelijk op verschillende sterktes worden gegeven. Beendruk kan bestaan uit een schop, een duwtje of aanklemmen van de benen, terwijl teugeldruk kan worden gegeven door trekken, vibreren of knijpen. Als de behavioristische leertheorie toegepast wordt in training van een paard dan begint de ruiter met de lichtst mogelijke druk, waarna hij/zij deze snel op een vloeiende manier verhoogd tot het paard de gewenste reactie geeft, waarna de ruiter de druk verwijderd. Door deze techniek zal het paard de eerste lichte druk gaan zien als een aankondiging van zwaardere druk die wordt gegeven tot het paard de gewenste reactie geeft. Het verwijderen van de druk door de ruiter is de beloning voor het tonen van de gewenste reactie en is de bekrachtiger. Uiteindelijk zal het paard op de lichtste druk van de ruiter al de gewenste reactie geven. Dit valt onder klassieke conditionering (shaping, zie paragraaf 2.1). Naast druk kunnen ook de houding, zit en stem van de ruiter zorgen voor controle over gewenste reacties, ook deze worden door klassieke conditionering bevestigd. (McGreevy & McLean, 2010)

Hoe basisreacties met behulp van toegepaste behavioristische leertheorie getraind en hertraint worden wordt uitgelegd aan de hand van een voorbeeld. In dit voorbeeld wordt de basisreactie 'voorwaarts gaan' (zowel overgangen binnen een gang en overgangen naar snellere gangen) onder het zadel in een aantal stappen toegelicht (gebaseerd op uitleg over training door McGreevy & McLean (2010)), maar dezelfde stappen kunnen worden gevolgd een andere basisreactie te trainen, voorwaarts wordt dan vervangen door achterwaarts, zijwaarts, versnellen of vertragen.

Voorbeeld stap-voor-stap trainen van basisreactie 'voorwaarts gaan'

Bij alle stappen wordt het signaal voor 'voorwaarts gaan' gegeven door het toedienen van druk door de benen van de ruiter op beide zijden van het paard. Er wordt begonnen met de lichtst mogelijke druk die snel en vloeiend opgevoerd wordt tot het paard een gewenste reactie geeft. Hierna volgt de beloning, namelijk het wegnemen van de druk.

Per stap zijn de gewenste reacties:

Stap 1: het paard doet een aanzet tot/een deel van een pas voorwaarts

Stap 2: het paard doet een hele pas (alle 4 de benen hebben voorwaarts bewogen)

Stap 3: het paard doet een aantal passen voorwaarts

Stap 4: het paard doet de passen voorwaarts in de gewenste richting (zonder slingeren)

Stap 5: het paard doet de passen voorwaarts in de gewenste lichaamshouding (zonder dat de houding veranderd)

Stap 6: het signaal (druk op beide zijden) is geconditioneerd (het paard gaat voorwaarts in elke gewenste richting waarbij alle bovenstaande kwaliteiten blijven bestaan).

Bij de volgende trainingssessie bespreekt de coach eerst het coachingsformat met de cliënt. De coach heeft het volgende opgesteld:

Doel	Activiteiten	Tijdsduur (sessie/traject)	Evaluatie
1: Het hertrainen van signaal aanspringen in galop tijdens elke training aan de hand van de opgestelde activiteiten om het ongewenste gedrag (bokken) te verminderen in de vastgestelde tijdsduur.	1: hertrainen van versnellen	2 weken	Na 2 & 4 weken na aanvang
	2: hertrainen van vertragen	2 weken	Na 2 & 4 weken na aanvang
	3: hertrainen van zijwaarts	2 weken	Na 2 & 4 weken na aanvang
2: Het verbeteren van onafhankelijke zit en houding van de ruiter tijdens elke training aan de hand van de opgestelde activiteiten in de vastgestelde tijdsduur.	1: rechtop zitten	6 weken	Na 1 & 3 week na aanvang
	2: been lang en stil maken	6 weken	Na 1 & 3 week na aanvang
3: Het vergroten van kennis bij de ruiter over omgang en trainen/ belonen van het paard tijdens elke training en tijdens de verzorging van het paard aan de hand van de opgestelde activiteiten in de vastgestelde tijdsduur.	1: meer aandacht voor het paard bij verzorging	1 week	Na 1 & 3 week na aanvang
	2: beloning tijdens training	2 weken	Na 2 & 4 weken na aanvang

Alle doelen en activiteiten worden stap voor stap toegelicht en besproken met de cliënt. Deze toelichting krijgt de cliënt ook op papier. Voor het eerste doel wordt het voorbeeld over het hertrainen van voorwaarts gaan uitgewerkt voor versnellen, vertragen en zijwaarts gaan en is elke activiteit dus onderverdeeld in 6 stappen. Omdat het paard niet alle oefeningen vanaf het begin opnieuw hoeft te leren, kunnen bepaalde stappen snel doorlopen worden. Het verbeteren van de onafhankelijke zit en houding van de ruiter zal het functioneren van het paard verbeteren omdat de cliënt het paard minder stoort in de bewegingen en duidelijkere en consequentere signalen kan geven. Ook heeft de coach kennis over omgang en trainen/belonen als doel gesteld, omdat meer aandacht voor het paard tijdens bijvoorbeeld het borstelen en klaarmaken voor het trainen de band tussen de cliënt en het paard zal verbeteren. Belonen tijdens training is essentieel om het ongewenste gedrag van het paard te hertrainen en zal daarnaast ook voor een verbetering zorgen bij de uitvoering van andere oefeningen. De coach heeft niet een speciaal doel opgesteld voor het consequenter uitvoeren van oefeningen of het op de voorhand rijden van het paard, omdat dit door het werken aan de andere doelen automatisch zal verbeteren.

Om de doelen haalbaar en meetbaar te maken is voor elke activiteit een korte tijdsduur vastgesteld en wordt er na een korte periode al een evaluatie gehouden. De coach spreekt met de cliënt af dat ze tijdens 3 van de 4 trainingssessie per week aan een bepaalde activiteit van doel 1 werkt, de vierde sessie is alleen gericht op het verbeteren van de houding en zit. Hierdoor is er een soort rustmoment voor het paard per trainingsweek. Verder geeft de coach aan dat de cliënt tijdens het in- en uitstappen bij elke sessie kan werken aan doel 2. Doel 3 kan bij elke sessie worden toegepast. De coach en de cliënt zullen het coachingsformat na de bespreking ondertekenen zodat duidelijk is dat de doelen besproken zijn en de cliënt akkoord gaat met de gemaakte afspraken.

Hierna vindt de eerste trainingssessie onder begeleiding van de coach plaats. De coach laat de cliënt werken aan de tweede activiteit van het eerste doel, het vertragen. De coach vraagt de cliënt om in stap een volte te rijden en het paard dan telkens even een stukje te laten vertragen. Eerst laat de coach de cliënt het paard al belonen (bijvoorbeeld verbaal: 'goed zo', omdat het paard hierdoor duidelijk ontspant en wegnemen van teugeldruk) bij een aanzet tot vertragen en dit wordt verder uitgebouwd tot een aantal passen vertragen. De coach geeft hierbij direct aanwijzingen over de zit en houding van de cliënt. De coach let er goed op dat de cliënt regelmatig (positieve) feedback krijgt op het uitvoeren van de oefeningen. Aan het einde van de trainingssessie vraagt de coach wat de cliënt goed vond gaan tijdens de trainingssessie en wat beter zou kunnen. De cliënt geeft aan dat het paard tijdens het verloop van de sessie beter begon te reageren op het signaal voor vertragen. Vooral het belonen door stem en verwijderen van teugeldruk leek het paard te motiveren om beter te reageren. De cliënt vond het nog wel moeilijk om ontspannen in het zadel te zitten en niet te verkrampen als het paard niet direct vertraagde op het signaal hiervoor. De cliënt geeft aan de toelichting van de activiteiten goed door te nemen en tijdens de volgende trainingssessies toe te passen. De coach en cliënt spreken over een week af voor een nieuwe trainingssessie.

Uit de casus blijkt dat de coach de leiding op zich neemt en het traject vaststelt. Een succesvolle coach is in staat om in elke situatie te bepalen welk leidersgedrag gepast en gewenst is en is gericht op persoonlijke groei (van zowel de cliënt als de coach). Dit wordt ondersteund door vaardigheden als het maken van een goede planning en voorbereiding van de sessies. (Lincoln, 2008)

Er zijn verschillende coachingsstijlen en methoden om kennis over te brengen. Deze worden hierna toegelicht. Ook wordt het geven van feedback toegelicht.

Coachingsstijlen

Een onderdeel van coaching is leiderschap. Een goede coach zal door leiding te geven de cliënt beïnvloeden, zodat deze bijvoorbeeld de vastgestelde doelen zal bereiken. De invloed die een coach uitoefent op een cliënt kan op verschillende manieren plaatsvinden, de coach kan het initiatief nemen om een doel te bereiken en kan hierbij ideeën van anderen wel of niet respecteren en verwerken in de instructie. (George & Jones, 2007)

Deze manieren van invloed uitoefenen door coaching kunnen onderverdeeld worden in verschillende coachingsstijlen. Er zijn twee belangrijke hoofdstijlen; de coach-centrale stijl en de ruiters-centrale stijl. Bij een coach-centrale stijl maakt de coach alle beslissingen en begeleidt alle oefeningen stap voor stap. Als juist de cliënt centraal staat dan wordt de cliënt door de coach betrokken in het maken van beslissingen en vindt er meer overleg plaats over oefeningen. (Lincoln, 2008)

De coach-centrale stijl kan onderverdeeld worden in een autocratische (overheersende) stijl en een consultatieve (raadgevende) stijl. Bij de autocratische stijl beslist de coach wat er gedaan moet worden in elke sessie, zonder overleg met de cliënt, en vertelt de coach de cliënt wat hij/zij precies moet doen. De coach zal aan de cliënt uitleggen wat het doel van de sessie is en wat er van de cliënt verwacht wordt. Ook wordt de cliënt aangemoedigd om vragen te stellen. Bij de consultatieve stijl vraagt de coach naar de ideeën en de doelen van een sessie van de cliënt, maar bepaald daarna zelf wat er gedaan moet worden, waarbij de feedback van de cliënt niet altijd mee genomen zal worden. Bij de ruiters-centrale stijl zal de coach vaststellen wat het doel is van een sessie, maar de cliënt kan zelf passende oefeningen voorstellen. De coach kan dan beslissen welke oefeningen het beste passen binnen de sessie en het behalen van de doelen of de coach laat de cliënt de oefeningen uitvoeren die hij/zij voorgesteld heeft en geeft de cliënt richtlijnen om veiligheid en gezondheid te bewaren en advies over het uitvoeren van de oefeningen. Bij de coach-centrale stijl ligt de nadruk op het behalen van doelen en de persoonlijke behoeften van de cliënt zijn niet erg van belang. Een voordeel van de coach-centrale stijl is dat veiligheid van ruiter en paard beter gegarandeerd kan worden, maar het nadeel is dat het intimiderend kan over komen op een stillere/onzekere ruiter. De ruiters-centrale stijl houdt meer rekening met de persoonlijkheid en wensen van de cliënt en is meer gericht op een goede combinatie tussen paard en ruiter. (Lincoln, 2008)

Om een stijl te kiezen kan de coach op de volgende punten letten:

- leert de cliënt van de sessies?
- maakt de cliënt vooruitgang?
- bereikt de cliënt de vastgestelde doelen? (Lincoln, 2008)

Tijdens het coachingstraject kan de coach niet een vaste stijl kiezen en onderhouden, omdat de stijl van coaching afhangt van verschillende aspecten. Niet elk ongewenst gedrag zal op dezelfde manier benaderd worden, aangezien het ongewenste gedrag op verschillende manieren kan worden vertoond, door verschillende redenen kan zijn ontstaan en onderhouden, niet elk paard op dezelfde manier reageert en leert en ook niet elke cliënt hetzelfde is. Naar alle waarschijnlijkheid zal in het begin van het traject niet gekozen worden voor een ruiters-centrale stijl, aangezien het ongewenste gedrag tot gevaarlijke situaties kan leiden.

Wel zal het uitgangspunt van de coaching moeten zijn dat de coach naar de ruiters-centrale stijl toewerkt, omdat participatie en zelfbewustzijn van de cliënt belangrijke onderdelen zijn bij het bereiken van de doelen. De participatie en het zelfbewustzijn vergroten daarnaast de kans dat de cliënt de geleerde kennis ook in andere situaties en/of met andere paarden zal toepassen. (Lincoln, 2008)

Methoden van kennisoverdracht

Een coach kan kennis door middel van twee verschillende methoden overbrengen aan de cliënt, de directe of indirecte methode. Bij de directe methode vindt er rechtstreekse communicatie plaats tussen de coach en een cliënt. Bij de indirecte methode is er geen rechtstreekse communicatie, maar wordt er gebruik gemaakt van een medium, zoals bijvoorbeeld het internet, een boek, een poster, waarop de kennis is vastgelegd. Voordelen van de directe methode zijn dat nieuwe kennis van de coach direct overgebracht kan worden en dat de coach van moment tot moment kan bepalen welke kennis er wordt overgebracht. Voordelen van de indirecte methode zijn dat de cliënt de informatie op een zelf gekozen moment door kan nemen en daarnaast kan de cliënt de informatie zo vaak als hij/zij wil inzien. (Bertrams, 1999)

De directe methode zal tijdens de sessies in het coachingstraject gebruikt worden om kennis naar de ruiter over te brengen. Daarnaast wordt er gebruik gemaakt van het coachingsformat met informatie, bijvoorbeeld over de oefeningen die de ruiter kan doen om het ongewenste gedrag aan te passen, die de cliënt thuis bij het trainen kan gebruiken. Op deze manier krijgt de cliënt relevante informatie die van toepassing is op de situatie waarvoor de cliënt hulp heeft gevraagd. Aangezien de indirecte methode van kennisoverdracht niet gebruikelijk is in paardrijinstructie is het verstandig om de cliënt niet te veel of niet relevante informatie te geven. Zoals uit de casus blijkt zullen de oefeningen tijdens de sessie besproken worden en worden voorgaande oefeningen geëvalueerd.

Aandachtspunten bij kennisoverdracht

Niet elke cliënt is hetzelfde, het is daarom van belang dat de coach rekening houdt met een aantal punten die de kennisoverdracht kunnen beïnvloeden. Het gaat om de volgende punten:

- gebruik van vocabulaire dat aangepast is naar leeftijd en niveau, waarbij het gebruik van jargon en technische termen voorkomen moet worden
- de (directe) kennisoverdracht moet kort en duidelijk zijn
- de coach moet langzaam spreken en veel pauzes in het spreken inlassen, zodat de cliënt de kennis op kan nemen
- door het stellen van open (!) vragen kan de coach achterhalen of de cliënt de kennis die de coach wil overbrengen goed ontvangen en begrepen heeft. De coach kan bijvoorbeeld vragen of de cliënt wil vertellen welke hulpen hij/zij dient te geven bij een bepaalde oefening. Het vragen van gesloten vragen, zoals 'is dat duidelijk?' moet voorkomen worden, omdat deze geen goed beeld geven of de cliënt de kennis daadwerkelijk begrepen heeft
- de coach dient goed en actief te luisteren, niet alleen naar wat de cliënt zegt, maar ook de manier waarop en onderliggende boodschappen oppikken
- indien nodig moet de coach de informatie herhalen of op een andere manier verwoorden
- het is van belang dat de cliënt rustig de kans krijgt om de oefening uit te voeren, zonder continue instructie door de coach
- na het uitvoeren van een oefening kan deze rustig besproken en geëvalueerd worden en kan de coach feedback geven
- tenslotte is het belangrijk dat de coach zelf het goede voorbeeld geeft. (Lincoln, 2008)

Feedback geven

Uit de casus blijkt dat de coach gebruik maakt van feedback tijdens en na de trainingssessie. Bij de aandachtspunten hierboven staat dat de coach feedback kan geven nadat de cliënt een oefening heeft uitgevoerd. Het geven van feedback is belangrijk in het coachingstraject en voor het leren van de cliënt, omdat door de feedback duidelijk kan worden gemaakt op wel

niveau de cliënt zich bevindt en hoe dit verbeterd en verhoogd kan worden. Het geven van feedback kan op een positieve manier worden gedaan door eerst iets positiefs te benoemen dat de cliënt goed gedaan heeft en daarna mogelijke verbeteringen voor te stellen. Op deze manier wordt het geven van negatieve feedback voorkomen. De cliënt zal de coach als bemoedigend en ondersteunend zien. Het is belangrijk dat de cliënt niet volledig afhankelijk wordt van de feedback van de coach, dit kan voorkomen worden door de cliënt zelf te vragen om aan te geven wat goed ging en zelf suggesties te geven om iets te verbeteren. (Lincoln, 2008)

Om op een juiste manier feedback te geven is het belangrijk dat de coach weet dat feedback op verschillende manieren gegeven kan worden, bijvoorbeeld verbale feedback ('goed gedaan') of non-verbale feedback (knikken met hoofd, (glim)lachen). Het is van belang dat de coach zelf ook enthousiasme en energie uitstraalt, als de coach niet geïnteresseerd lijkt of steeds dezelfde woorden en gebaren gebruikt dan zal dit een negatieve invloed hebben op de inzet van de cliënt. De manier waarop feedback wordt gegeven dient aan te sluiten bij de cliënt, daarnaast is het van belang dat de cliënt weer waarvoor het geprezen wordt. (Lincoln, 2008)

Het geven van feedback is een vorm van bekrachtiging voor de cliënt. Positieve feedback kan belonend werken. Het is daarom van belang dat de coach goed nadenkt over het geven van de juiste feedback en de positieve punten te benoemen die het gewenste gedrag bekrachtigen. Feedback dient te focussen op het verbeteren in plaats van het voorkomen van fouten. Fouten kunnen altijd gebruikt worden om van te leren, door er positieve feedback op te geven. Het is ook belangrijk dat de coach niet alleen een juiste uitkomst beloond, maar ook de pogingen die de cliënt doet om tot het gewenste resultaat te komen. (Lincoln, 2008)

Daarnaast zal de coach verbale en/of non-verbale feedback ontvangen van de cliënt. Het is ten alle tijden van belang de mening en zienswijze van de cliënt te respecteren (wat niet inhoudt dat de coach er mee eens hoeft te zijn). (Lincoln, 2008)

In het geven van feedback is de toepassing van behaviorisme te zien. Feedback werkt als beloning voor de cliënt en kan gebruikt worden om de cliënt gewenst gedrag en reacties aan te leren. Fouten van de cliënt kunnen gezien worden als het trail-and-error leren wat een paard zal vertonen als het een nieuwe oefening leert en dienen daarom niet afgestraft te worden. Door te analyseren wat er fout ging en hoe dat veranderd of voorkomen kan worden kan het gewenste gedrag bekrachtigd worden.

Volgende trainingssessies, tussentijdse evaluatie en eindigen of vervolgen van coaching

Na de eerste trainingssessie onder begeleiding van de coach zal de cliënt zelf het paard verder trainen aan de hand van de activiteiten uit het coachingsformat. Op gezette tijden zal de coach langskomen om de cliënt te begeleiden tijdens het trainen en om de voortgang te evalueren.

Tussentijdse evaluatie

In het coachingsformat wordt aangegeven wanneer evaluaties plaatsvinden. Tijdens deze evaluaties wordt gekeken in hoeverre de vastgestelde activiteiten behaald zijn. Als een activiteit nog niet behaald is kan beoordeeld worden of de activiteit anders ingevuld moet worden of dat er gewoonweg meer tijd voor nodig is om de activiteit te behalen. Ook kan er besloten worden dat er een nieuwe filmopname van een (deel van een) training wordt gemaakt zodat de cliënt de voortgang zelf kan zien. Als een activiteit behaald is kan verder worden gegaan met een volgende activiteit of een volgend doel. Deze evaluaties zijn voor de coach ook een mogelijkheid om voor zichzelf te evalueren hoe de kennisoverdracht verloopt.

Evaluatie van kennisoverdracht

Door te kijken hoe en welke informatie een cliënt gebruikt kan voorkomen worden dat er

onnodige of onbruikbare informatie door de coach wordt overgebracht aan de cliënt. Door deze evaluatie kan de kennisoverdracht effectief en efficiënt worden gemaakt. (Bertrams, 1999)

De effectiviteit en efficiëntie kan elke sessie bepaald worden door de coach en door de cliënt zelf. De coach kan via observatie en het stellen van vragen beoordelen hoe en welke kennis de cliënt gebruikt tijdens het paardrijden en aan de hand van de uitkomsten kan er bijvoorbeeld voor gekozen worden om andere kennis over te brengen of kennis op een andere manier over te brengen. De cliënt kan gevraagd worden om zelf een beoordeling te geven over de kennis die hij/zij heeft ontvangen en hoe hij/zij deze gebruikt heeft in de trainingssessies thuis.

Eindigen of vervolgen van coaching

Als alle doelen behaald zijn kan de coach het gehele coachingstraject evalueren met de cliënt. Als de cliënt nieuwe doelen heeft waar hij/zij aan wil werken met de coach dan zal de coach deze uitwerken in het coachingsformat en zal verder worden gegaan met de coaching. Als de cliënt tevreden is over de uitkomsten van het traject en geen hulp meer nodig heeft van de coach dan zal het traject worden beëindigd. Eventueel kan na 3 maanden een afspraak plaatsvinden om te beoordelen of er geen terugval plaatsvindt in de training van de cliënt met het paard. Ook kan de cliënt dan nogmaals een oordeel geven over het traject en het functioneren van de coach. De coach kan deze informatie gebruiken om het eigen functioneren en het effect van de coachingssessies te analyseren en zo nodig aanpassingen te maken. Elke case (combinatie van cliënt en paard met ongewenst gedrag) zal de ervaring van de coach vergroten waardoor er steeds efficiënter en effectiever gewerkt kan worden.

Na verschillende trainingssessies onder begeleiding van de coach vertoont het paard geen ongewenst gedrag meer tijdens het aanspringen in galop. De cliënt heeft het paard beter onder controle en geeft duidelijke signalen. Daarnaast maakt de cliënt nu gebruik van beloning tijdens het rijden (door stem, maar ook door bewust druk van de teugels of benen wegtrekken) in plaats van de wortel die het paard eerder pas na de training kreeg. De houding en zit van de cliënt is duidelijk verbeterd en ook de oefeningen worden nu veel netter uitgevoerd. Het paard loopt door het juist uitvoeren van de overgangen ook veel minder op de voorhand. Bij de laatste evaluatie geeft de cliënt aan dat er geen nieuwe coachingssessies meer hoeven plaats te vinden. Wel wil de cliënt graag na 3 maanden nog een keer de voortgang met de coach bespreken. De cliënt is van plan om het paard over een paar weken in wedstrijden uit te gaan brengen en is nog een beetje onzeker over het verloop hiervan. Als er nieuwe problemen ontstaan of de cliënt terugvalt in oud gedrag kan dit tijdens deze sessie besproken worden. De cliënt is erg tevreden over het verloop van het coachingstraject en wil de kennis die opgedaan is ook gaan gebruiken bij de training van andere paarden en het aanleren van nieuwe oefeningen. De coach geeft de cliënt een laatste feedback op het traject en complimenteert de cliënt met het behalen van alle doelen.

3. Discussie

In dit hoofdstuk worden discussiepunten besproken die tijdens het onderzoek en het uitwerken van de resultaten naar voren zijn gekomen. Bij een onderzoek zijn er verschillende factoren die in invloed hebben op de resultaten.

Bij dit onderzoek is voornamelijk gebruik gemaakt van literatuur. Het coachingstraject dat is beschreven in de resultaten is aan de hand van deze literatuur opgesteld, maar is niet toegepast in een bestaande situatie. Het traject is gebaseerd op een traject dat wordt toegepast in gedragstraining bij honden, maar hondentraining kan niet zomaar vergeleken worden met de training van paarden waarbij de mens op het paard plaatsneemt en waarbij weinig met positieve bekrachtiging wordt gewerkt. Hoe het traject in de praktijk zal werken dient nog onderzocht te worden.

Zoals aangegeven is voornamelijk literatuur gebruikt om dit rapport te schrijven. De deskundigen die benaderd waren zijn voornamelijk ter ondersteuning van de gevonden literatuur gebruikt, omdat zij grotendeels dezelfde informatie gaven en deze informatie niet afweek van de literatuur. Wel bleek uit het onderzoek dat de deskundigen op verschillende wijzen en vanuit verschillende invalshoeken hulp aanbieden bij het hertrainen van ongewenst gedrag. Twee van de drie deskundigen werken vanuit een natural horsemanship methode, dit is een andere invalshoek dan dressuurmatige training. Ook lijkt het hertrainen voornamelijk voor het paard te gelden en niet zozeer voor de ruiter. Uit de literatuur blijkt dat het ongewenste gedrag juist voortkomt door onkunde van de ruiter, deze dient de wijze van trainen te veranderen om ongewenst gedrag te hertrainen of voorkomen. Eén van de deskundigen gaf aan ook regulier paardrijinstructie te zijn en deze kennis mee te nemen in het helpen bij het hertrainen van ongewenst gedrag. Op basis van de gevonden resultaten lijkt deze aanpak de kans op terugval of ontstaan van nieuwe problemen te verkleinen, aangezien hierbij dan ook aandacht zal zijn voor bijvoorbeeld rijtechnische problemen die bij dressuurmatige training voorkomen en die ongewenste gedragingen kunnen veroorzaken. Maar zoals aangegeven werd in dit rapport is paardrijinstructie niet hetzelfde als coaching, waarbij naar het gehele functioneren van zowel paard als ruiter, historie en omgevingsfactoren wordt gekeken. Degene die coaching op basis van dit rapport wil gaan aanbieden dient dus niet alleen kennis van het toepassen van behavioristische leertheorie in training van paarden te hebben en het coachen van mensen, maar ook kennis over reguliere paardrijinstructie, algemene kennis over paarden (gezondheid, anatomie, voeding, gedrag). Deze onderwerpen worden in dit rapport wel genoemd, maar zijn niet uitgewerkt. Dit rapport kan daarom niet als een kant en klare handleiding worden gezien waarmee iedereen coaching kan aanbieden om ongewenst gedrag bij paarden te hertrainen of voorkomen. Ook is het geen document dat als handleiding aan een ruiter gegeven kan worden die hulp zoekt. Er is een wisselwerking nodig tussen de coach die de gevonden kennis wil gaan overbrengen en de ruiter die deze kennis wil gaan ontvangen, waarbij communicatie het belangrijkste middel is.

In de gevonden literatuur wordt aangegeven dat er nog meer onderzoek nodig is naar het toepassen van behavioristische leertheorie bij training van paarden, onder andere naar het gebruik van bekrachtiging. Het is daarom van belang dat een coach die hulp aanbied bij het hertrainen van ongewenst gedrag zich blijft verdiepen in vakliteratuur en zichzelf blijft ontwikkelen. Daarom kan dit rapport ook niet worden gezien als een document dat ‘af’ is,

zoals al aangegeven zal het continue aangevuld moeten worden door degene die met dit document werkt. Nieuwe informatie uit wetenschappelijke literatuur en ervaringen van de coach uit bestaande situaties kunnen het document verder ontwikkelen.

Verder blijkt uit de literatuur en de antwoorden van de deskundigen dat veel ongewenst gedrag van paarden samenhangt met fysieke problemen, het is daarom van belang dat een coach altijd na gaat of een dergelijk probleem de oorzaak van het gedrag is. Een coach zal niet elke ruiter met een hulpvraag kunnen helpen, maar zal juist moeten doorverwijzen naar andere specialisten, zoals een veterinaire of fysiotherapeut.

Tenslotte is het van belang om te realiseren dat de toegepaste kennis over behavioristische leertheorie bij training van paarden niet alleen bruikbaar is bij het hertrainen van paarden die ongewenst gedrag vertonen, maar dat iedere trainer/ruiter hiervan op de hoogte zou moeten zijn. De deskundigen geven aan dat iedereen die met paarden werkt op een andere manier moet gaan denken en handelen, maar het zal een lange, moeilijke weg zijn om dit te bereiken.

4. Conclusie

In dit hoofdstuk wordt antwoord gegeven op de hoofdvraag van dit onderzoek. Hierbij is gebruik gemaakt van de resultaten uit hoofdstuk 2.

Uit het onderzoek is gebleken dat een coach toegepaste wetenschappelijke kennis over het gebruik van behavioristische leertheorie bij training van paarden kan overbrengen aan ruiters door middel van een format van een coachingstraject waarin de ruiter geholpen wordt om het ongewenste gedrag dat het paard vertoont tijdens dressuurmatige training onder het zadel op te lossen en in de toekomst te voorkomen.

De doelstelling voor dit onderzoek was het ontwikkelen van een dergelijk format. Deze doelstelling is behaald, dit rapport bevat kennis over behavioristische leertheorie en het toepassen hiervan bij dressuurmatige training van paarden. Ook bevat het een beschrijving van een coachingstraject en standaarddocumenten die een coach tijdens dit traject kan gebruiken voor coaching van ruiters die hulp willen bij het voorkomen en/of oplossen van ongewenst gedrag van hun paard tijdens dressuurmatige training onder het zadel. Tenslotte bevat dit rapport informatie over de vaardigheden die een coach nodig heeft, namelijk het overbrengen van kennis, opstellen en uitvoeren van doelen, feedback geven en evalueren van activiteiten of het totale coachingsproces.

Bronnenlijst

- Baarda, D.B., Goede M.P.M. de (2006). *Basisboek Methoden en Technieken. Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwantitatief onderzoek* (vierde druk). Wolters-Noordhof, Groningen/Houten
- Bartels, T. (2000). *Basisboek Dressuur. Op stal bij Tineke Bartels*. Forte Uitgevers, Hoogland
- Bertrams, J. (1999). “De Kennisdelende Organisatie: Kunst & praktijk van het hergebruik van kennis”. Scriptum, Schiedam. Gevonden op 23 september 2012, <http://www.managementsite.nl/250/kennismanagement/succesvol-kennis-delen.html>
- Bouwman, H. (2004). *Rapporten ing. H. Bouwman*. Geraadpleegd op 12 augustus 2012 via <http://www.invisio.nl/antichip/bouwman.htm>
- Brabander, H. de & Simoens, P. (Januari, 2007). *Praktische richtlijnen bij het uitvoeren van een literatuurstudie in het kader van de masterproef*. Geraadpleegd op 29 juni 2012 via http://www.vpi.ugent.be/page11/files/page11_1.pdf
- Commissie Nederlands als wetenschapstaal. (2003). *De actuele positie van het Nederlands als wetenschapstaal*. Geraadpleegd op 04 juli 2012 via http://www.dbnl.org/tekst/_com002nede01_01/_com002nede01_01_0003.php
- Cooper, J.J. (1998). Comparative learning theory and its application in the training of horses. *Equine Veterinary Journal Vol. 30* (S27) pp 39-43
- George, J.M., Jones, G.R. (2007). Understanding and managing organizational behavior. Pearson. Gevonden op 23 september 2012 op, <http://mens-en-samenleving.infonu.nl/opleiding-en-beroep/16351-leiders-en-leiderschap.html>
- Goodwin, D. □□□□□□. Equine learning behaviour: What we know, what we don't and future research priorities. *Behavioural Processes Vol. 76* pp. 17-19
- Goodwin, D., McGreevy, P.D., Helenski, C., Randle, H., Waran, N. (2008). Equitation science: The application of science in equitation. *Journal of Applied Animal Welfare Science Vol. 11*(3) pp. 185 – 190
- Goodwin, D., McGreevy, P., Waran, N., McLean, A. (2009). How equitation science can elucidate and refine horsemanship techniques. *The Veterinary Journal 181* pp. 5 -11
- Gray, P. (1999). *Psychology* (third edition). Worth Publishers
- Hausberger, M., Roche, H., Henry, S., Visser, E.K. (2008). A review of the human-horse relationship. *Applied Animal Behaviour Science Vol. 109* pp. 1-24
- Hausberger, M., Gautier, E., Biquand, V., Lunel, C., Jégo, P. (2009). Could Work Be a Source of Behavioural Disorders? A Study in Horses. *PloS ONE, Vol 4* (10)

Heleski, C., Bauson, L., Bello, N. (2008). Evaluating the Addition of Positive Reinforcement for Learning a Frightening Task: A Pilot Study With Horses. *Journal of Applied Animal Welfare Science* Vol. 11 (3) pp. 213-222

Hockenhull, J., Creighton, E. (2012). Equipment and training risk factors associated with ridden behaviour problems in UK leisure horses. *Applied Animal Behaviour Science* 137 pp. 36-42

Holland National Horse Foundation (2012). *The Holland National Horse Foundation*. Geraadpleegd op 12 augustus 2012 via <http://www.hnhf.org>

Innes, L., McBride, S., (2007). Negative versus positive reinforcement: An evaluation of training strategies for rehabilitated horses. *Applied Animal Behaviour Science* Vol. 112 (3-4) pp. 357-368

Lincoln, A. (2008). *Equine Sport Coaching*. Blackwell Publishing

Loriston-Clarke, J. (1990). *Dressuur. Ruiter en paard in perfecte balans; met de belangrijkste oefeningen stap voor stap* (vierde druk). Tirion Uitgevers BV, Baarn

McCall, C.A. (1990). A review of learning behavior in horses and its application in horse training. *Journal of Animal Science* Vol. 68 pp. 75-81

McCall, C.A., Burgin, S.E. (2002). Equine utilization of secondary reinforcement during response extinction and acquisition. *Applied Animal Behaviour Science* Vol. 78 (2-4) pp. 253-262

McGreevy, P. D. (2004). *Equine Behavior: A Guide for Veterinarians and Equine Scientists*. W.B. Saunders, Edinbrough, UK

McGreevy, P.D. (2007). The advent of equitation science. *The Veterinary Journal* Vol. 174 pp. 492-500

McGreevy, P., McLean, A. (2005). *Behavioural problems in the ridden horse*. In: The domestic Horse: The origins, Development and Management of its Behaviour, Cambridge : D.S. Mills and S.M. McDonnell (ed). Cambridge University Press

McGreevy, P.D., McLean, A.N. (2007). Roles of learning theory and ethology in equitation. *Journal of Veterinary Behavior: Clinical Application and Research* Vol. 2 (4) pp. 108-118

McGreevy, P.D., McLean, A. N. (2009). Punishment in horse-training and the concept of ethical equitation. *Journal of Veterinary Behavior: Clinical Applications and Research* Vol. 4 pp. 193-197

McGreevy, P.D., McLean, A.N. (2010). *Equitation Science*. Wiley-Blackwell, West-Sussex, UK

McLean, A.N. (2005). The positive aspects of correct negative reinforcement. *Anthrozoos* Vol. 18 (3) pp. 245-254

McLean, A. N., McGreevy, P.D. (2010). Horse-training techniques that may defy the principles of learning theory and compromise welfare. *Journal of Veterinary Behavior: Clinical Applications and Research* Vol. 5 (4) pp. 187-195

Mills, D.S. (1998). Applying learning theory to the management of the horse: the difference between getting it right and getting it wrong. *Equine Veterinary Journal Supplement* Vol. 27 pp. 44-48

Mills, D.S., Nankervis, K.J. (1999). *Equine Behavior: Principles and Practice*. Blackwell Science Ltd, Oxford, UK

Murphy, J., Arkins, S. (2007). Equine learning behaviour. *Behavioural Processes* Vol. 76 pp. 1-13

Nicol, C.J. (2005). *Learning abilities in the horse*. In: The domestic Horse: The origins, Development and Management of its Behaviour, Cambridge : D.S. Mills and S.M. McDonnell (ed). Cambridge University Press pp. 169 – 183

Normando, S., Meers, L., Samuels, W.E., Faustini, M., Ödberg, F.O. (2011). Variables affecting the prevalence of behavioural problems in horses. Can riding style and other management factors be significant? *Applied Animal Behaviour Science* 133 pp. 186-198

Open Universiteit (2012). *Leertheoretische stromingen*. Gevonden op 19 augustus 2012 via <http://portal.ou.nl/nl/web/leren-en-doceren/activity-2>

Raad van Dierenaangelegenheden (RAD). (Maart 2003). *Mogelijke dierenwelzijnproblemen in de paardenhouderij*. Geraadpleegd op 23 april 2012 via <http://edepot.wur.nl/116337>

Raad van Beheer (2012). Gedragstherapie. Geraadpleegd op 10 juli 2012 via <http://www.raadvanbeheer.nl/fokkerij-gezondheid-gedrag-en-welzijn/gedragstherapie/>

Sankey, C., Richard-Yris, M. A., Henry, S., Fureix, C., Nassur, F., Hausberger, M. (2010). Reinforcement as a mediator of the perception of humans by horses (*Equus caballus*). *Animal Cognition* Vol. 13 (5) pp. 753-764

Sectorraad Paarden (SRP). (Januari 2009). *Plan van Aanpak Welzijn in de sector Paardenhouderij*. Geraadpleegd op 04 mei 2012 via <http://www.sectorraadpaarden.nl/uploads/plan-van-aanpak-welzijn-in-de-sector-paardenhouderij.pdf>

Sectorraad Paarden (SRP). (2012). *Home*. Geraadpleegd op 05 juni 2012 via <http://www.sectorraadpaarden.nl>

Snoeks, J. (2011). *The importance of memory in equine learning*. <http://paardengedrag.be/wp-content/uploads/2012/02/The-Importance-of-Memory-in-Equine-Learning.pdf>

Sonderen, P. (2002). *Wetenschappelijk onderzoek*. Geraadpleegd op 29 juni 2012 via http://cf.hum.uva.nl/nhl/academische%20vaardigheden/wetenschappelijk_onderzoek.htm

Stichting IHOL (2011). *Zoek strategieën*. Geraadpleegd op 16 augustus 2012 via http://www.tilt.ihol.nl/m2_zoekstrategieen.php

Van Dierendonck M. (2012). *Equus Research & Therapy*. Geraadpleegd op 04 mei 2012 via <http://www.equusresearch.nl/>

Warren-Smith, A.K., McGreevy, P.D. (2007). The use of blended positive and negative reinforcement in shaping the halt response in horses (*Equus caballus*). *Animal Welfare Vol. 16* pp. 481-488

Wiepema, P.R., Koolhaas, J.M. (1993). Stress and animal welfare. *Animal Welfare Vol. 2* pp. 195-218

Wijers, J.W. (2012) 4^{de}jaars student Engelse Taal en Cultuur aan de Rijksuniversiteit Groningen, persoonlijke communicatie op 29 juni 2012

Wijk-Jansen, E. van, Visser-Riedstra, K., Verstegen, J., Kortstee, H. (2009). *Passie voor paarden. Een onderzoek naar de belevingswereld en het informatiezoekgedrag van paardenliefhebbers in Nederland*. Rapport 2009-024, LEI Wageningen UR, Den Haag
Geraadpleegd op 19 april 2012 via [http://www.sectorraadpaarden.nl/uploads/20090407__dl_2009_767_bijlage2\[1\].pdf](http://www.sectorraadpaarden.nl/uploads/20090407__dl_2009_767_bijlage2[1].pdf)

Afbeelding 1 (foto op voorpagina):

‘Paard toont ongemak tijdens het rijden’, gemaakt door Eva Koning in 2006

Bijlage I – Vragenlijst

Vragenlijst bij onderzoek ‘Gebruik van leertheorie bij training van paarden’.

U kunt in de lege tussenruimte tussen vragen uw antwoord invullen. De opmaak van deze vragenlijst ligt niet vast, u kunt dus zo uitgebreid antwoord geven als u zelf wilt.

Bij voorbaat dank!

1. Welke ongewenste gedragingen (= gedragingen die de mens vervelend en ongewenst vinden) tijdens training van het paard komt u zelf tegen in uw werkveld?

b. Voor welke ongewenste gedragingen tijdens training van het paard wordt uw hulp ingeroepen?

c. Kunt u aangeven hoe vaak deze ongewenste gedragingen voorkomen?

2. Kunt u aangeven waardoor deze ongewenste gedragingen ontstaan?

3. Hoe kan wetenschappelijk kennis over behavioristische leertheorie in de training van paarden gebruikt worden?

4. Welke oplossingen zijn er, volgens u, nog meer om deze ongewenste gedragingen te voorkomen of op te lossen?

5. Waaraan moet volgens u iemand voldoen als die deze kennis wil gaan aanbieden via coaching?

6. Kunt u literatuur aanbevelen die bij dit onderzoek gebruikt kan worden?

7. Is er iets wat u mee wilt geven met betrekking tot dit onderzoek?

Ingevulde vragenlijsten

Vragenlijst 1

Ingevuld door een deskundige die cursussen aanbied om op een betere manier met paarden om te gaan en geeft daarnaast de mogelijkheid om paarden met probleemgedrag te hertrainen. Dit wordt ook aangeboden voor paarden met probleemgedrag onder het zadel. De deskundige heeft diverse opleidingen en cursussen gevolgd via de opleidingen die Monty Roberts aanbied en is nu de enige persoon in Nederland die gerechtigd is om vanuit Monty Roberts naam trainingen te verzorgen.

1. Welke ongewenste gedragingen (= gedragingen die de mens vervelend en ongewenst vinden) tijdens training van het paard komt u zelf tegen in uw werkveld?

Er is een zeer diverse problematiek waarvoor mensen hun paard bij ons in training zetten. Dit varieert van rijproblemen (paarden die zijn gaan bokken, steigeren, zich laten vallen, niet ingereden kunnen worden of geen zadel meer op kunnen) tot handelingsproblemen (zich niet meer laten vangen, de dierenarts in tweeën schoppen, niet naar de hoefsmid kunnen, bijten, lostrekken etc.). Ook trainen wij regelmatig paarden met een trailerprobleem. Ook hierbij zijn weer een aantal verschillende problemen te onderscheiden, namelijk paarden die de trailer niet in willen, maar ook paarden die er niet meer uit willen, zich om laten vallen of er keihard uitvliegen.

b. Voor welke ongewenste gedragingen tijdens training van het paard wordt uw hulp ingeroepen?

Zie vraag 1.

c. Kunt u aangeven hoe vaak deze ongewenste gedragingen voorkomen?

Dat is lastig aan te geven omdat wij niet alleen paarden trainen met één specifiek probleem. Om je een indicatie te geven: wij kunnen 6 paarden tegelijkertijd kwijt bij ons op stal. Gemiddeld blijft een trainingspaard een week of 4. We hebben een wachtlijst van een aantal maanden, dus daaruit kun je opmaken dat probleemgedragingen zeer veel voorkomen. Dit zijn natuurlijk alleen nog maar de mensen die zich bij ons melden voor hulp. Daarnaast is er denk ik nog een even zo grote groep die ook een paard heeft met probleemgedrag maar hier om wat voor reden dan ook niets aan kan of wil doen.

2. Kunt u aangeven waardoor deze ongewenste gedragingen ontstaan?

Over het algemeen ontstaan dit soort problemen doordat er te weinig kennis is over de behoeften en het gedrag van een paard. Je moet je realiseren dat een paard een vluchtdier is en wij een roofdier, onze manier van denken is dus compleet anders dan die van het paard. Vaak proberen wij het paard op een wijze te benaderen die wij zelf prettig zouden vinden, zonder ons daarbij te realiseren dat dit voor hem heel anders is. Daarnaast zijn fysieke problemen een zeer belangrijke oorzaak van probleemgedrag. Fysieke problemen worden vaak te weinig of veel te laat herkend, terwijl het paard door middel van afwijkend gedrag al heel lang liet zien dat hij zich niet goed voelt.

3. Hoe kan wetenschappelijk kennis over behavioristische leertheorie in de training van paarden gebruikt worden?

Wanneer wetenschappelijke kennis op een begrijpelijke manier aangeboden kan worden aan de consument denk ik dat dit ontzettend kan helpen om het begrip en de kennis over paarden te vergroten. Wanneer je beter weet hoe een paard denkt en leert is het ook eenvoudiger om dit in de praktijk toe te gaan passen en ook te begrijpen waarom bepaalde dingen niet werken.

4. Welke oplossingen zijn er, volgens u, nog meer om deze ongewenste gedragingen te voorkomen of op te lossen?

Zorgen dat de paardeneigenaar (nog) meer kennis krijgt over het paard. Dit gaat om kennis in de breedste zin van het woord, dus kennis over zijn gedrag, maar bijvoorbeeld ook over zijn fysiek en de problemen die hij daaraan kan hebben. Daarnaast is een open communicatie over het gedrag van het paard denk ik heel belangrijk. Vaak schamen mensen zich voor het feit dat ze een probleem hebben met hun paard, omdat ze het zien als een persoonlijk falen.

5. Waaraan moet volgens u iemand voldoen als die deze kennis wil gaan aanbieden via coaching?

Wat bedoel je met coaching? Bij coaching heb ik namelijk meteen de associatie met mensen die mensen trainen i.p.v. paarden. Wat wij doen is training van het paard, maar tegelijkertijd natuurlijk ook coaching van de mens (eigenaar). Dit laatste stukje is vaak het lastigst. Je moet niet alleen veel kennis hebben over het paard, maar je moet het ook in de praktijk kunnen laten zien en de eigenaar op een verantwoorde manier kunnen begeleiden.

6. Kunt u literatuur aanbevelen die bij dit onderzoek gebruikt kan worden?

Wij zijn altijd erg enthousiast over het boek van McGreevy wat gaat over paardengedrag. <http://www.amazon.co.uk/Equine-Behavior-Guide-Veterinarians-Scientists/dp/0702026344>
Echte boeken over probleemgedrag en de oorzaak ervan zijn er niet. Zelf hebben wij wel een boek geschreven wat daar wat dieper op ingaat: Kijken door de ogen van het paard.

7. Is er iets wat u mee wilt geven met betrekking tot dit onderzoek?

Veel succes, wil je het ons opsturen als het klaar is?

Vragenlijst 2

Ingevuld door een deskundige die consulten en instructie aanbied om ongewenst gedrag van paarden te stoppen of verminderen. Hierbij gaat het ook om ongewenst gedrag onder het zadel.

De deskundige is een gediplomeerde gedragstherapeut, gespecialiseerd in paarden en daarnaast paardrij-instructrice.

1. Welke ongewenste gedragingen (= gedragingen die de mens vervelend en ongewenst vinden) tijdens training van het paard komt u zelf tegen in uw werkveld?:

- Paard staat niet stil of vlucht bij opstappen (*stap, draf of galop, achterwaarts, steigeren, draaien, liggen, slaan of anders*)
- Paard gaat niet meer voorwaarts (*stilstaan, gaat achterwaarts, bikt, steigert of anders*)
- Paard stopt of vertraagt niet (*gaat niet langzamer of staat niet stil*)
- Paard wil ruimte niet betreden of verlaten (*bv gaat stalterrein niet af voor buitenrit of gaat rijbaan niet in*)
- Paard wijkt of vlucht voor naderende soortgenoot (*paard versnelt weg bij naderend ander paard*)
- Paard wil niet weg van soortgenoot of raakt gestrest zonder soortgenoot (*paard is moeilijk of niet trainbaar zonder soortgenoot*)
- Agressie naar mens, soortgenoten of andere dieren (*bv paard valt aan tijdens longeren*)
- Paard heeft angst of vlucht voor situatie of object (*bv wedstrijdterrein, tractoren, honden, zweep, motoren, plastic, geluiden etc.*)
- Paard reageert niet te weinig of juist overdreven op teugeldruk of beendruk
- Bokken en steigeren (*bv bij galop aanspringen*)
- Paard is hyperactief en/of gestrest
- Paard is flegmatiek en/of weinig reactief
- Het aanleren van een oefening lukt niet
- Paard slaat of schud met het hoofd
- Paard is oncontroleerbaar voor begeleider
- ... etc etc (er zijn natuurlijk nog meer afwijkende en/of ongewenste gedragingen)

b. Voor welke ongewenste gedragingen tijdens training van het paard wordt uw hulp ingeroepen?

Voor alle bovengenoemde problemen kan en wordt mijn hulp ingeroepen. Gedragstherapie voor paarden is zeer breed inzetbaar, immers alles wat een paard doet of niet doet is een uiting van gedrag.

Omdat het totale management van het paard invloed heeft op het gedrag, kijk ik als gedragstherapeut niet alleen naar het probleemgedrag binnen de context van de training, maar bijvoorbeeld ook naar welzijn, tijdsbesteding, huisvesting, gezondheid en algemene omgang. De therapie wordt afgestemd op de mogelijkheden en onmogelijkheden van het paard en de eigenaar. In het therapieadvies wordt inzicht in het ongewenste gedrag gegeven en een (stapsgewijze) oplossing geboden. De klant gaat zelf met behulp van dit therapieadvies aan de slag om het probleem op te lossen. De gedragstherapeut geeft hulp ter plaatse of telefonisch ondersteuning.

Deze manier van werken heeft op de lange termijn het hoogste slagingspercentage, dit omdat de interactie met de eigenaar vaak onderdeel is van het probleem. Indien 'iemand anders' met het paard aan de slag gaat, komt het regelmatig voor dat het ongewenste gedrag bij de

eigenaar terug komt of blijft voortbestaan. Uit mijn eigen ervaring merk ik dat de eigenaar het meeste baat heeft bij het verkrijgen van inzicht in het 'waarom' het ongewenste gedrag plaatsvindt en 'hoe' dit veranderd kan worden. Door het verkregen inzicht van de eigenaar in de manier van 'denken' van het paard worden nieuwe problemen voorkomen of schakelt de eigenaar eerder hulp in.

Omdat ik naast mijn werk als gedragstherapeut, zelf actief ruiter en gediplomeerd instructrice ben, ben ik op de hoogte van de gebruikte 'hulpen' bij het paardrijden en het jargon. Overleg met de instructeur van de klant of 'nazorg' door mijn instructie is mogelijk.

c. Kunt u aangeven hoe vaak deze ongewenste gedragingen voorkomen?

Alle bij a) bovengenoemde probleemgedragingen komen zeer regelmatig voor. Van alle consulten heeft op dit moment ongeveer de helft betrekking op de training van het paard. De andere helft heeft betrekking op problemen in de algemene omgang met het paard, tijdens de verzorging, het transport of bijvoorbeeld problemen met sociaal gedrag of stereotypieën. Ongewenst gedrag komt vaak voor bij het trainen van paarden. Helaas zijn veel mensen (nog) niet bekend met de mogelijkheid van gedragstherapie. Ik denk dat voorlichting (bestaande en nieuwe generatie eigenaren/trainers/instructeurs/juryleden etc etc) en thuishulp in de vorm van gedragstherapie een grote stap in de goede richting is.

2. Kunt u aangeven waardoor deze ongewenste gedragingen ontstaan?

Juist het onderzoek naar de 'redenen' tot het vertonen van het ongewenste gedrag is een belangrijk onderdeel van mijn werk als gedragstherapeut. Bij elk paard ligt de oorzaak weer net anders en er is geen eenduidige oplossing.

Tijdens de anamnese wordt onderzocht waarom het paard het ongewenste gedrag vertoont en welke factoren een rol spelen bij de instandhouding van het gedrag. Als bekend is wat het paard aanzet tot het ongewenste gedrag (stimuli) en in welke situatie (context) het gedrag zich voordoet wordt verder gezocht naar de motivatie(s) van het paard die het gedrag beïnvloeden. Zo speelt conditionering (bijna) altijd een rol. In de diagnose wordt samengevat waarom en wat het paard doet.

Helaas speelt bij de training van paarden een lichamelijk ongemak regelmatig een rol als (mede)oorzaak van het ongewenste gedrag. Als prooidier en vluchtdier laat een gemiddeld paard niet heel duidelijk zien dat het pijn heeft. Na een grondige anamnese van het gedrag zal een gedragstherapeut bij een vermoedelijk lichamelijk ongemak doorverwijzen en overleggen met de dierenarts. De bij Tinley aangesloten gedragstherapeuten hebben in hun opleiding de benodigde basiskennis gehad om gebitsproblemen, niet passende zadels, voedingfouten etc. te kunnen herkennen. Daarnaast beschikken zij allen over ruime praktijkervaring.

Een goede samenwerking met dierenartsen, zadelpassers, fysiotherapeuten, tandartsen etc. is dan ook van groot belang om de eigenaar te kunnen helpen. Het therapieadvies stopt niet bij het doorverwijzen naar een andere specialist, juist door associatieleren kan het ongewenste gedrag blijven bestaan. Daarnaast is een goed opgebouwd therapieadvies dat rekening houdt met alle aspecten die (mede)oorzaak zijn van het ongewenste gedrag en biedt een opbouw in de therapie waardoor een verandering in het gedrag mogelijk wordt.

Een beknopt verslag van het ongewenste gedrag wordt altijd naar de dierenarts van de eigenaar gestuurd, mits de eigenaar hier geen bezwaar tegen maakt.

3. Hoe kan wetenschappelijk kennis over behavioristische leertheorie in de training van paarden gebruikt worden?

De kennis van de leerprincipes zou geïntrigeerd moeten worden in het onderwijs en voorlichting om de paardentrainers en eigenaren te informeren.

Ik zou eigenlijk willen stellen dat de leerprincipes gebruikt MOETEN worden tijdens de training van paarden. Er is slechts een kleine groep die tijdens de training de leerprincipes correct gebruiken (soms zelfs zonder hier enige kennis van te hebben), maar het merendeel van de mensen heeft geen kennis van de leertheorie. Het gebrek aan kennis over leerprincipes kan een van de oorzaken zijn van het ontstaan van ongewenst gedrag. Een 'hulp' zou een specifieke stimuli moeten zijn waardoor het paard leert wat bedoeld wordt, als we kijken naar de verfijnde manier waarop bijvoorbeeld dolfijnen getraind worden kunnen we nog een hoop leren over consequentie en timing. Paarden worden vaak menselijke eigenschappen toebedeeld die het paard ethologisch bekeken helemaal niet heeft.

In de hondenwereld lijkt men al een stapje verder op het gebied van gedrag dan bij de paarden. Steeds meer hondentrainers begrijpen dat het belonen van gewenst gedrag vaak effectiever en sneller werkt dan het straffen van ongewenst gedrag. Bij de paarden zijn we helaas nog niet zo ver, er zijn nog maar weinig mensen die weten wat een 'beloning' is voor een paard of wat 'staf' is. Het paard wordt immers door de gemiddelde ruiter nog steeds 'beloond' voor het gedrag tijdens het rijden met een klopje op de hals (beloning voor het paard?) na het rijden tijdens het uitstappen. Of het paard wordt flink 'aangepakt' nadat hij in een dressuurproef niet zijn 'best' heeft gedaan. Laat staan dat de ruiter of instructeur weet dat de hulpen bij het paardrijden voornamelijk geleerd worden door negatieve bekrachtiging. Daarnaast heeft de levensloop, het welzijn en de gezondheid van het paard een grote invloed op het succesvol kunnen trainen van het paard. Bij aankoop van een paard zijn er nauwelijks mensen die informeren hoe het paard is opgegroeid en wanneer het is afgespeend. Kortom voorlichting over ethologie en het leervermogen van het paard is belangrijk.

4. Welke oplossingen zijn er, volgens u, nog meer om deze ongewenste gedragingen te voorkomen of op te lossen?

Vaak is het herconditioneren niet het enige wat gedaan dient te worden. Het leervermogen en de motivatie van het paard is van veel andere factoren afhankelijk. Als gedragstherapeut onderzoek ik welke factoren een rol spelen in de ontwikkeling en de instandhouding van het gedrag. Ik kijk naar het totale management van het paard, het welzijn en de gezondheid van het paard heeft een grote invloed op het gedrag.

Veel problemen beginnen al na de geboorte van het paard, de manier waarop het paard opgroeit en wanneer en hoe het van zijn moeder en soortgenoten gescheiden wordt. Het 'knelpunt' in het leven van een paard is mijns inziens het 'zadelmak' maken. Ik zie helaas te vaak dat het hier al fout gaat. Hierbij speelt zowel management als training een rol. Een verbetering in dit proces zou veel ongewenst gedrag kunnen voorkomen.

Voorlichting en kennisoverdracht zijn belangrijk om problemen te voorkomen, daarnaast is het tijdig inschakelen van professionele hulp bij gedragsproblemen belangrijk.

5. Waaraan moet volgens u iemand voldoen als die deze kennis wil gaan aanbieden via coaching?

Omdat zoals eerder gezegd (ongewenst) gedrag niet alleen door de leerprincipes wordt beïnvloed is het belangrijk dat de kennis wordt overgedragen door iemand die 'verstand' van paardengedrag heeft in de ruimste zin van het woord. Deze persoon zal een gedegen (Hbo-niveau) opleiding moeten hebben voltooid op het gebied van diergedrag met specialisme paard. Daarnaast heeft hij of zij basiskennis over gezondheid, huisvesting, voeding en welzijn en een ruime praktijkervaring met rijden en trainen. Deze persoon wordt regelmatig bijgeschoold en is op de hoogte van nieuwe ontwikkelingen. Mijns inziens is de groep mensen die deze 'skills' bezit (nog) niet zo groot.

Nb; ik denk dat een (Tinley) gedragstherapeut aan deze voorwaarden voldoet ☺

Belangrijk is hierbij dat deze personen geen methodiek moeten willen communiceren, leerprincipes zijn geen 'trademark' maar een heldere verklaring hoe een paard leert. Daarnaast zal de kennisoverdracht gericht moeten zijn op het paard en niet op de prestatie markt erachter. Helaas zie ik te vaak dat 'leersnelheid' een commercieel belang heeft bij trainers. Paarden moeten 'snel' leren de trailer in te gaan of zo 'snel' mogelijk zadelmak gemaakt worden.

Bij het verspreiden van de kennis over leerprincipes moet de hoofdboodschap mijns inziens zijn dat je 'beter' met je paard kan trainen door de leerprincipes te kennen en hanteren. Waarbij we streven naar een beter welzijn en veiliger en verantwoord paardrijden met plezier!

6. Kunt u literatuur aanbevelen die bij dit onderzoek gebruikt kan worden?

The behaviour of animals – Johan Bolhuis en Luc-Alain Giraldeau

Gedrag van het paard – Mills & Nankervis

Equine behaviour – McGreevy

Equitation Science - McGreevy & McLean

De aard van het paard – Stephen Budiansky

Denken dieren na – Clive D.L Wynne

Horse Behaviour explained – Zeiliter-Feicht

Carrots and Sticks – McGreevy

En nog veel en veel meer ☺

7. Is er iets wat u mee wilt geven met betrekking tot dit onderzoek?

Allereerste complimenten over je gekozen onderwerp, elke extra aandacht die dit onderwerp kan krijgen is goed!

Ik denk dat het belangrijk is dat mensen die paarden trainen leren dat paarden anders 'denken' en leren dan wij. In vergelijking tot mensen hebben paarden een totaal andere structuur en functioneren van de prefrontale hersengebieden. Als logisch gevolg hiervan hebben paarden nauwelijks een bewustzijn zoals wij dat hebben. Daarnaast heeft het gedrag van het paard nog veel overeenkomsten met zijn wilde voorouder waarbij het paard nog steeds voorgeprogrammeerd is als vlucht- en prooidier.

Vermoedelijk worden veel paarden vroegtijdig geslacht werd vanwege 'gedragsproblemen'. Meer onderzoek is nodig om te kijken naar gemiddelde levensduur en de doodsoorzaak van paarden. 25% van alle dodelijke ongelukken tijdens sport vinden plaats met paarden (kiss et al, 2008). 61% van ongelukken wordt veroorzaakt door (probleem)gedragingen van het paard. Een voor het paard begrijpbare manier van communiceren tijdens het trainen kan ongelukken en dierenleed voorkomen.

There are no naughty horses, just confused ones

Vragenlijst 3

Ingevuld door een deskundige die consulten, cursussen en lessen aanbied bij ongewenste gedragingen van het paard (ook ongewenst gedrag onder het zadel).

De deskundige is ook een gediplomeerde gedragstherapeut, gespecialiseerd in paarden.

Daarnaast heeft zij diverse andere cursussen en opleidingen gevolgd op het gebied van paarden trainen vanuit de Natural Horsemanship technieken.

1. Welke ongewenste gedragingen (= gedragingen die de mens vervelend en ongewenst vinden) tijdens training van het paard komt u zelf tegen in uw werkveld?

Bijvoorbeeld: moeilijk tot niet te trailerladen; weglopen als paard uit wei wordt gehaald; niet toelaten dat hoeven worden vastgepakt; weigeren om eigen terrein af te rijden (met ruiter); weigeren om over hindernis te springen; ongewenst gedrag tijdens het rijden (bokken, weigeren, hoofd schudden, vluchten).

b. Voor welke ongewenste gedragingen tijdens training van het paard wordt uw hulp ingeroepen?

zie antwoorden hierboven

c. Kunt u aangeven hoe vaak deze ongewenste gedragingen voorkomen?

Wat ik kan aangeven is dat de consulten die het meest voorkomen in mijn praktijk zijn voor:

- 1) trailerlaadproblemen
- 2) het weglopen als het paard uit de wei wordt gehaald
- 3) ongewenst gedrag tijdens het paardrijden

2. Kunt u aangeven waardoor deze ongewenste gedragingen ontstaan?

Volgens de punten hierboven:

- 1) doordat paarden niet de gelegenheid hebben gehad om volledig te wennen aan alle prikkels van de trailer, transport en doordat ze abrupt worden gescheiden van soortgenoten.
- 2) het niet goed interpreteren van lichaamstaal en het verkeerde gedrag belonen.
- 3) pijnklachten en het verkeerd of ten dele toepassen van de leerprincipes

3. Hoe kan wetenschappelijk kennis over behavioristische leertheorie in de training van paarden gebruikt worden?

Ik weet niet precies hoe je deze vraag hebt bedoeld. Iedereen die met een paard omgaat (training, rijden, verzorging, voeren enz.) past één of meerdere leerprincipes toe, bewust of onbewust. Hoe meer kennis men heeft van deze principes, hoe beter men ze kan toepassen.

4. Welke oplossingen zijn er, volgens u, nog meer om deze ongewenste gedragingen te voorkomen of op te lossen?

Door training zijn punt 1 en 2 op te lossen. Voor paardeneigenaren is het van belang dat ze kennis van de leerprincipes en vaardigheden in het toepassen ervan opdoen.

- 1) Trailerlaadproblemen: verspreiding van kennis, paarden de gelegenheid geven om volledig te wennen, de tijd nemen om te trainen. Zie daarvoor mijn Handboek Trailerlaadtraining.
- 2) kennis van leerprincipes en interpretatie lichaamstaal is van belang.
- 3) O.a. pijnbestrijding door bv. behandelingen van specialisten, aanpassingen aan zadels, bit(loos) e.d.

5. Waaraan moet volgens u iemand voldoen als die deze kennis wil gaan aanbieden via coaching?

Alleen kennis aanbieden is niet voldoende. Het is van belang dat de motivaties van paarden om het probleemgedrag te tonen kunnen worden gevonden; dat is het werk van paardengedragstherapeuten. Daarnaast moet de trainer/coach ook veel trainingservaring hebben met paarden en anderen kunnen lesgeven en/of kunnen coachen.

6. Kunt u literatuur aanbevelen die bij dit onderzoek gebruikt kan worden?

In deel I van Handboek Trailerlaadtraining staat een heel praktische, ook voor de leek begrijpbare uitleg over de leertheoriën. Deel II is een lesmethode - uit te voeren door paardeneigenaren, met of zonder hulp - om paarden vanuit ontspanning te laten wennen aan trailers, transport maar ook zadels, tractoren, apparaten en andere zaken die paarden als spannend ervaren.

7. Is er iets wat u mee wilt geven met betrekking tot dit onderzoek?

Met deze vragen leg je de vinger precies op de “zere plek”; meer inzicht in de leerprincipes leidt automatisch tot minder paardenprobleemgedrag. Bovendien zorgt het voor een groter paardenwelzijn.

Veel succes met je onderzoek en studie!

Bijlage II – Standaard documenten bij coachingstraject

Intake vragenlijst

EIGEN ADMINISTRATIE		
Intakedatum		
Intakenummer*		
Eerder dossier?	Ja / Nee	
ALGEMENE GEGEVENS CLIENT		
Naam cliënt		
Adres		
Telefoonnummer		
E-mailadres		
ALGEMENE GEGEVENS PAARD		
Naam paard		
Ras		
Leeftijd		
Geslacht	Merrie / Hengst / Ruin	
Medisch verleden	<i>(operaties of bekende afwijkingen?)</i>	
HISTORIE PAARD		
1	Afstamming	
2	Eigen fok	Ja / Nee
3	<i>(indien bekend)</i> Welke leeftijd beleerd	
4	<i>(indien bekend)</i> Welke methode van beleren	
5	In welke discipline(s) getraind	

6	Uitgebracht in wedstrijdsport	Ja / Nee -> Ja? Welke discipline(s):
7	Huidig niveau	
ACHTERGROND INFO CLIENT & PAARD		
8	Ervaring met paarden	Aantal jaren: ... (<i>omgang/training</i>) Discipline(s):
9	Opleiding gericht op paarden?	Ja / Nee Ja?-> welke en wanneer?
10	Huidige discipline(s)	
11	Ervaring met wedstrijdsport	Ja / Nee Ja-> welke discipline(s)
12	Huidig niveau	
13	Hoe lang dit paard in bezit?	
14	Doel van aankoop?	
15	Is dit doel bereikt?	Ja / Nee -> Nee? Waarom niet?
16	Instructie?	Huidige instructie: Eerdere instructie:
TRAINING		
17	Aantal trainers	
18	Soort training	(<i>longe / verschillende disciplines / lange lijnen / anders</i>)
19	Frequentie per week	
20	Tijdsduur van trainingssessie (gemiddeld)	
21	Waar vindt	(<i>binnenbak / buitenbak / anders of verschillend</i>)

	training plaats?	
22	Bereidt ruiter paard zelf voor?	Ja / Nee Nee? -> wie doet wat?
23	Opbouw van training?	Instappen ja / nee? Ja? -> hoe lang? Uitstappen ja / nee? Ja? -> hoe lang? Verhouding stap / draf / galop:
24	Gebruik van hulpmiddelen	Ja / Nee Ja? -> welke, reden en frequentie?
25	Gebruik van beloning?	Ja / Nee Ja? -> Hoe en wanneer?
OMGEVING & DAGELIJKSE ZORG		
26	Waar is paard gestald?	<i>(aan huis/pension/anders)</i>
27	Wat voor soort stalling?	<i>(traditionele box/ uitloopstal/ buitenbox/ schuilstal/ anders)</i>
28	Hoe groot is stal?	
29	Soort stalbedekking	
30	Frequentie uitmesten	
31	Mogelijkheid tot sociaal contact?	Ja / Nee Ja? -> Direct/indirect?
32	Wat voor buiten mogelijkheid?	<i>(paddock/ stapmolen/ buitenbak/ weiland/ anders)</i>
33	Hoeveel uren buiten per	

	dag?	
34	Wie doet dagelijkse verzorging?	
35	Hoeveel verzorgers?	
36	Welke taken hebben verzorgers?	
37	Veel verloop in verzorgers?	
38	Hoe reageert paard op dagelijkse verzorging?	<i>(hoofdschuw/ laat zich niet vangen/ niet stilstaan bij verzorging/ geen voeten geven/ singeldwang/ schoppen tegen deur/ anders)</i>
39	Wat voor voeding?	Hardvoer: Ruwvoer:
40	Hoe vaak voedselgift?	
41	Vaste tijden voor voedselgift?	Ja / Nee Ja? -> Welke tijden?
42	Waar wordt voedsel aangeboden?	<i>(stal/ buiten/ anders & op de grond/ in voerbak/ in ruif/ anders)</i>
43	Hoe is water- voorziening?	<i>(onbeperkt doormiddel van automatische drinkbak/ anders)</i> Binnen: Buiten:
44	Frequentie hoefsmid?	<i>(beslag/ natuurlijk/ anders)</i>
45	Frequentie tandarts?	
46	Behandelingen	<i>(fysiotherapeut/ manueel therapeut/ anders)</i>

	door therapeut(en)?	Ja? -> wanneer en hoe vaak?
47	Zadel op maat gemaakt?	Ja / Nee Ja? -> hoe lang geleden?
48	Onderhoud harnachement?	
ONGEWENST GEDRAG		
49	Welk ongewenst gedrag vertoont het paard?	
50	Wanneer wordt dit gedrag vertoont?	
51	Vind dit elke trainingsessie plaats?	Ja / Nee Nee? -> wanneer wel / niet?
52	<u>Bij vraag 17</u> <u>meer dan 1? -></u> Vindt gedrag bij elke trainer plaats?	
53	Hoe vaak per trainings- sessie of week?	
54	Gedrag gekoppeld aan bepaalde omgeving?	<i>(alleen in buitenbak/ binnenbak/ bij regen/wind/ anders)</i>
55	Wanneer werd	

	gedrag voor het eerst getoond?	
56	Wat was de reactie van de trainer?	
57	Hoe ontwikkelde het gedrag verder?	
58	Wat was aanpak van de trainer?	
59	Hulp voor gezocht?	Ja / Nee Ja -> welke, hoe vaak en resultaat?
60	Vertoont het paard ander ongewenst gedrag?	Ja / Nee Ja? -> Vul formulier vanaf vraag 49 nogmaals in (zo vaak als nodig)
61	Wat verwacht de cliënt van de aangeboden coaching?	<i>(ten opzichte van huidig ongewenst gedrag en overig)</i>

**Intakenummer wordt door de coach vastgesteld voor eigen administratie*

Coachingsplan

Coachingsplan			
Naam cliënt : Naam paard : Intakenummer : Startdatum :			
Doel	Activiteiten	Tijdsduur (sessie/traject)	Evaluatie
1: ... (bijvoorbeeld: <i>hertrainen van ongewenst gedrag steigeren</i>)	1: 2: 3:		
2: ... (bijvoorbeeld: <i>hertrainen van</i>)	1: 2: 3:		
3: ... (bijvoorbeeld: <i>meer kennis van belonen</i>)	1: 2: 3:		
Gewenste frequentie coaching? (Aantal uren per week/maand):			
Vastgesteld tarief: per uur of per sessie of per traject			
Dit plan is in overleg opgesteld door ondertekenden en de cliënt gaat akkoord met dit plan. Datum:			
Handtekening cliënt		Handtekening coach	